

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

لیکنه او ترتیب : محمد بشیر مدنی

کال : ۱۴۷ هـ - ق

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

- ۱.....مقدمه.
- ۳..... لومړۍ فصل : د جنازې ځینې احکام او آداب :
- ۳..... د مړي د غسل او د هغه لپاره د قبر کیندلو فضیلت:
- ۳.....-د جنازې تر شا تگ:
- ۴.....-د جنازې لپاره د ولاړیدو حکم:
- ۵.....-هغه کسان چې د جنازې په مراسمو کې گډون کوي باید څه وکړي:
- ۶..... قبر ته د ننوتلو پر مهال دعا:
- ۶..... د قبرونو ترمنځ د جنازې د لمانځه منع کول:
- ۷..... په قبر باندې کښېناستل:
- ۷..... په قبرونو گرځېدل:
- ۷.....-هدیرې ته د ننوتلو پر مهال د بوتانو لړې کول:
- ۸.....-د خاوند لپاره دا روا ده چې خپله ښځه په شخصي توگه ښځه کړي:
- ۸.....-هغه څوک چې مړی په قبر کې ښخوي باید ووايي.
- ۸..... په قبر کې د مړي د ښخولو پر مهال د کفن غوټی خلاصول:
- ۹..... • قبر باید د ځمکې څخه لږ څه پورته شي،
- ۹..... د قبر لوړول:
- ۱۰.....-د هغه لپاره د بڅښنې غوښتلو لپاره د خلکو هڅونه:
- ۱۰.....-آیا دا سنت کار دی چې خلک د مړي لپاره د استغفار او دعا کولو ته وهڅول شي.
- ۱۰.....-د ښخولو وروسته د مړي لپاره د دعا لپاره د لاسونو پورته کولو حکم:
- ۱۲.....-د مړي لپاره د دعا کولو پر مهال کعبې ته مخامخ کیدل:
- ۱۳..... ---په قبر باندې د خرما پان ه ن ه ای ښودل:
- ۱۴..... دوهم فصل : د قبر د عذاب لاملونه :

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

۲. د ادرار کول و وروس ته د ځان پاک نه ساتل ۱۵
۳. غیبت کول ۱۵
۴. د غنی مت خه غل ا کول ۱۶
۵. د قرآن کریم پری بنودل او رد کول يي ۱۶
۶. د فرض لمونځ په ځای خوب غوره کول ۱۶
۷. دروغ ویل ۱۷
۸. زنا کول : ۱۷
۹. سود خوړل ۱۸
- دریم فصل : د قبر وحشتونه (د دوو فریستو پوښتنه کول او د بنده لخوا د هغه ځای لیدل) ۱۹
- په دې فتنه کې، له بنده څخه درې پوښتنې کېږي: ۲۴
- یوه شپه او د هغې ځواب: ۵۱
- دریم فصل : د قبر لومړۍ شپه ؟ ۵۳
- دیند خبرې : ۵۳
- د قبر نیول : ۵۵
- د قبر د عذاب ثبوت : ۵۶
- څلورم فصل : له مرگه وروسته مرحلې: ۶۰
- خاتمه ۶۷
- د منابعو فهرس ۶۷

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

مقدمه

الحمد لله رب العالمين الملك الحق المبين قضى بالموت على الخلق أجمعين، لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ" ، والصلاة والسلام على سيد الاولين والآخرين وإمام المتقين سيدنا محمد الصادق الأمين وعلى آله وصحبه الطيبين الطاهرين وعلى من تبعهم بإحسان إلى يوم الدين،

وبعد: مرگ د انسان د ژوند يوه نه انکارېدونکې حقيقت دی چې د هر انسان لپاره ټاکل شوی دی. د اسلامي عقیدې له مخې، مرگ د ژوند پای نه بلکې د یو نوي مرحلې پیل دی، چې د انسان د اعمالو د اندازه کولو او د الله جل جلاله په وړاندې د مسئولیت څرگندولو وخت دی. قرآن کریم او سنت د مرگ، قبر او د قیامت د واقعو په اړه په بې ساري وضاحت خبرې کړي دي، او مؤمنان یې د خپلو اعمالو د ارزونې او اصلاح لپاره لارښوونه کړي دي.

په دې کتاب کې هڅه شوې چې د جنازې، غسل، کفن او بنځولو آداب، د قبر د عذاب او وحشتونو سببونه، او د مرگ وروسته د روح د حالت په اړه اسلامي احکام او زده کړې په منظم او علمي ډول وړاندې شي. لومړی فصل د جنازې مراسم او د مړي د غسل او کفن فضیلت ته ځانگړی شوی، چې د مړي درناوی، د جنازې ترشا تگ، د جنازې د لمانځه شرایط، او د قبر د بنځولو د سنتي او فقهي اصولو وضاحت کوي. دا فصل نه یوازې د فقهي اړخونو یادونه کوي، بلکې د اخلاقي او ټولنیز ارزښتونو د پیاوړتیا لپاره لارښوونه هم وړاندې کوي.

دوهم فصل د قبر د عذاب علتونه څېړي. اسلامي تعلیمات څرگندوي چې ځینې گناهونه لکه فرض لمونځ پرېښودل، دروغ ویل، غلا کول، سود خوړل، او د قرآن څخه بې پروايي د انسان

^۱ - اخر ايه من سورة النمل .

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

لپاره په قبر کې د عذاب سبب ګرځي. دغه فصل په مفصل ډول د نافرمانو اعمالو د نتایجو وضاحت کوي او لوستونکي ته د خپل ژوند د اصلاح لپاره عملي لارښوونې وړاندې کوي.

دریم فصل د قبر وحشتونه او د دوه فرشتو پوښتنې بیانوي، چې د مړي په وړاندې د دوی د پوښتنو او د انسان د ځوابونو اهمیت څرګندوي. دا برخه د انسان د اخلاقي او روحاني تیاری اهمیت ته اشاره کوي، او هغه پوښتنې یادوي چې په قبر کې هر انسان ته مطرح کېږي: د الله پر وحدانیت ایمان، د رسول صلی الله علیه وسلم پیروي، او د اعمالو د پایلې پوهاوی.

څلورم فصل د مرګ وروسته مرحلو ته ځانګړی شوی، چې په کې د روح د حالت، د برزخ ژوند، او د مؤمن او کافر د برخلیک توپيرونه تشریح شوي. دغه فصل د اسلامي عقیدې د ژورتیا په اړه علمي توضیحات وړاندې کوي، او د لوستونکي لپاره د عمل کولو او خپل ایمان د پیاوړتیا لپاره عملي لارښوونې لري.

- لنډه دا چې: مرګ یو ډېر ژور، پند ورکوونکی، او زړونو ته لګېدونکی لیک دی دا له چا اجازه نه غواړي، نه له ځوان، نه له شتمن، نه له بېوزله، نه له امیر، نه له وزیر... مرګ ملا ماتوي، خلک له کورونو باسي، له ماڼیو یې ښکته کوي، قبر ته یې ښکته کوي، دا ټول یې له اجازې. په دې ډول، د کتاب ټول فصلونه په عملي او منظم ډول سره یوځای شوي ترڅو لوستونکي ته جامع معلومات، د فقهي اصولو عملي تطبیق، او د روحاني زده کړو اسانه لار وړاندې کړي. دا کار د دې لپاره دی چې مسلمانان د مرګ او قبر د حقیقت په اړه لا ښه پوه شي، د خپلې اخروي ژوند لپاره چمتووالی ولري، او د الله جل جلاله رضا ترلاسه کړي.

ژباړه او ترتیب: محمد بشیر مدني

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

لومړۍ فصل: د جنازې ځینې احکام او آداب: ۲

د مړي د غسل او د هغه لپاره د قبر کیندلو فضیلت:

قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: ((من غسل ميتاً فکتم عليه، غفر الله له أربعين مرة، ومن کفن ميتاً کساه الله من سندس وإستبرق في الجنة، ومن حفر لمیت قبراً فأجّنه فيه أجرى الله له من الأجر كأجر مسکنٍ أسکنه إلى يوم القيامة))؛^۳

ژباړه: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: "څوک چې مړی ومینځي او د هغه گناهونه پټ کړي، الله به هغه ته څلویښت ځله بخښنه وکړي. څوک چې مړی کفن کړي، الله به هغه ته په جنت کې د وربښمو او وربښمو ښه جامې واغوندي. څوک چې د مړي لپاره قبر کیندل او په هغه کې یې پناه ورکړه، الله به هغه ته د قیامت ترورځې پورې د استوگنې ځای ورکړي."

-د جنازې تر شا تگ:

-دا حدیث وايي: د جنازې تر شا تلل د دې څخه غوره دي چې تر مخ یې لار شې، لکه څنگه چې د ډلې سره لمونځ کول د یوازې لمونځ کولو په پرتله غوره دی.^۴

-یعني د جنازې تر شا تگ کول د اسې فضیلت لري لکه د جماعت د لمونځ فضیلت د یواځې لمونځ کوونکي پر وړاندې.

-دا حدیث ابن ابی شیبې په خپل کتاب "مصنف" کې راوړلی دی.

^۲ - دموضوع په اړه دزیات معلومات لپاره: دمړي احکام د ځنکندن څخه تر دفن پورې د محمد بشیر مدنی لیکنه وکوری.

^۳ - رواه الحاکم (۱۳۰۷)، وصححه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (۳۴۹۲).

^۴ - "المشي خلفها أفضل من المشي أمامها، كفضل صلاة الرجل في جماعة على صلته فذاً"؛ أخرجه ابن أبي شيبه في "المصنف" (۱۰۱ / ۴)؛ أحكام الجنائز (۹۶).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

"خو غوره داده چې تر شا یې تگ وشي، ځکه چې دا د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې وینا څخه څرګندېږي: 'او د جنازې پیروي وکړئ.'"

دا د علي رضی الله عنه د دې وینا لخوا تایید کېږي: "د جنازې تر شا تګ د هغې مخې ته تګ څخه غوره دی، لکه څنګه چې د یوسړي لمونځ په جماعت سره د هغه د یوازې لمانځه څخه غوره دی."

-د جنازې لپاره د ولاړیدو حکم:

-شيخ محمد بن ابراهيم بن عبدالله التويجري رحمه الله ويلى: كه چيرې جنازه له لارې تيرېږي نو د جنازې لپاره غوره دي، او په ناستو كسانو هيڅ گناه نشته.

له ابو سعيد خدری رضی الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: کله چې تاسو جنازه وویئ، نو ودرېئ؛ او څوک چې د جنازې پسې روان وي، تر هغه مه کښېښئ تر څو چې جنازه پر ځمکه کیښودله شي. "متفق علیه - یعنی بخاري او مسلم دواړو روایت کړی دی. °

- له جابر بن عبدالله رضی الله عنهما څخه روایت دی، هغه وايي: یوه جنازه تېرېده، نورسول الله صلی الله علیه وسلم ورته ودرېد، او مونږ هم ورسره ودرېدو. مونږ وویل: یا رسول الله! دا خو د یهودي جنازه ده! نو هغه وفرمایل: "موت یو ویرونکی حالت دی؛ نو کله چې جنازه وویئ، ودرېئ." متفق علیه - یعنی بخاري او مسلم دواړو روایت کړی دی. °

° - عن أبي سعيد الخدري - رضي الله عنه - أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - قال: ((إذا رأيتم الجنازة فقوموا؛ فمن تبعها فلا يجلس حتى توضع))؛ متفق عليه.

° - وعن جابر بن عبدالله - رضي الله عنهما - قال: مرّت جنازة فقام لها رسول الله - صلى الله عليه وسلم - وقمنا معه، فقلنا: يا رسول الله، إنها يهودية، فقال: ((إن الموت فزعٌ؛ فإذا رأيتم الجنازة فقوموا))؛ متفق عليه.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

-- له علي بن ابي طالب رضي الله عنه څخه روايت دی، هغه وايي: مونږ وليدل چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د جنازې لپاره ودرېد، نو مونږ هم ودرېدو، بيا چې هغه کيناست، مونږ هم کيناستو. روايت يې امام مسلم کړی دی؛ د فقه اسلامي موسوعه، جلد ۲، مخ ۷۵۰.

-شيخ محمد بن صالح العثيمين رحمه الله وايي:

د دې دواړو مسلو په اړه تر ټولو صحيح نظر دا دی چې کله جنازه له لارې تيرېږي، نو سړی بايد د هغې لپاره ودرېږي، ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم دا امر کړی او دا کار يې هم کړی دی. مگر، له دې وروسته، هغه و نه درېد؛ بلکه، هغه ودرېد او بيا به کيناسته. د هغه د عمل او د هغه د غفلت ترمنځ ترکيب دا دی چې د هغه ناسته ښي چې درېدل واجب نه دي.^۸

-هغه کسان چې د جنازې په مراسمو کې گډون کوي بايد څه وکړي:

-شيخ محمد بن ابراهيم بن عبدالله التويجري رحمه الله وايي: هغه کسان چې د جنازې په مراسمو کې گډون کوي، د جنازې تر څنگ د ترهغه نه کښېني تر څو جنازه په ځمکه کېښودل شي. که جنازه د دوی مخې ته وي، نو دوی کولی شي مخکې له دې چې دوی ته ورسېږي کښېني. **-د جنازې او دفن وروسته:** سنت دا دی چې د مړي لپاره د دعا او تعزيت لپاره ودرېږي. که وغواړي نو دوی کولی شي ترهغه وخته پورې کښېني چې مړی ښخ شي.

^۷ - وعن علي بن أبي طالب - رضي الله عنه - قال: رأينا رسول الله - صلى الله عليه وسلم - قام فقمنا، وقعد فقعدنا، يعني في الجنازة: أخرجته مسلم: موسوعة الفقه الإسلامي (۲/۷۵۰).

^۸ - لقاء الباب المفتوح (۱۲/۶۶)..

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

عثمان بن عفان رضی الله عنه وایي: کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به د مړي دفن کولو څخه فارغ شو، نو د هغه په سر به ودریده او ویل به یې: "د خپل ورور لپاره بخښنه وغواړئ او د هغه لپاره د ثابت قدمی غوښتنه وکړئ، ځکه چې اوس ترې پوښتنه کېږي." ^۹

قبر ته د ننوتلو پرمهال دعا:

له ابو هريره رضي الله عنه څخه روایت دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هديرې (قبرستان) ته ووت، او وپي ويل: السلام عليكم، ای د مؤمنانو کورنی! ان شاء الله، مور به هم درسره یوځای کېږو.. ^{۱۰}

د قبرونو ترمنځ د جنازي د لمانځه منع کول:

-: "د قبرونو ترمنځ د مړي په جسد باندې لمونځ کول جائز نه دي،

د انس بن مالک رضی الله عنه د حدیث پر بنسټ: 'پیغمبر صلی الله علیه وسلم د قبرونو ترمنځ د مړي په جسد باندې لمونځ کول منع کړي دي'. ^{۱۱}

له انس بن مالک رضي الله عنه څخه روایت دی، چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: په هديرو کې د قبرونو ترمنځ د جنازو لمونځ کول منع دي". روایت یې الطبراني په المعجم الأوسط کې کړی دی، او شیخ الألباني یې په "أحكام الجنائز" کې صحیح گڼلی دی. ^{۱۲}

^۹ - عن عثمان بن عفان - رضي الله عنه - قال: كان النبي - صلى الله عليه وسلم - إذا فرغ من دفن الميت وقف عليه، فقال: ((استغفروا لأخيكم، وسلوا له التثبيت؛ فإنه الآن يسأل))؛ أخرجه أبو داود؛ موسوعة الفقه الإسلامي (٧٦٩/٢).
^{۱۰} - عن أبي هريرة، أن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - خرج إلى المقبرة فقال: ((السلام عليكم دار قوم مؤمنين، وإنا إن شاء الله بكم لاحقون))؛ رواه مسلم (٢٤٩).

^{۱۱} - ولا تجوز الصلاة عليها بين القبور؛ لحديث أنس بن مالك - رضي الله عنه -: "أن النبي - صلى الله عليه وسلم - نهى أن يصلى على الجنائز بين القبور"؛ أحكام الجنائز (١٠٨).

^{۱۲} - عن أنس بن مالك، أن النبي - صلى الله عليه وسلم -: ((نهى أن يصلى على الجنائز بين القبور))؛ رواه الطبراني، المعجم الأوسط (٥٦٣١). وصححه الألباني في أحكام الجنائز (١٠/٦).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

په قبر باندې کښېناستل:

- د ابوهريره - رضی الله عنه - نه روایت دی، چې رسول الله - صلی الله علیه وسلم - وفرمایل: که له تاسو څخه یو کس پر سور سکروتي کښېني، چې جامې يې وسوزوي او تر پوستکي پورې ورسېږي؛ دا ورته له دې نه غوره ده چې پر قبر کښېني. "؛^{۱۳}

په قبرونو گرځېدل:

د عَقْبَةَ بن عامر - رضی الله عنه - نه روایت دی، چې رسول الله - صلی الله علیه وسلم - وفرمایل:

"زما لپاره دا ډېره غوره ده چې پر سور سکروته، یا پر توره تبر شم، یا د خپلې چپلې مرمت (تړل) د پښې په واسطه وکړم، له دې نه چې د یو مسلمان پر قبر وگرځم. او زه هېڅ پروا نه لرم، که د قبرونو منځ کې حاجت (تش رفع حاجت) وکړم، یا د بازار په منځ کې".

-یادونه: دا حدیث د قبرونو د احترام او حرمت ښودنه کوي، او دا چې باید څوک پرې ونه وگرځي، نه پرې کښېني، او نه هم حاجت پوره کړي.^{۱۴}

-هدیرې ته د ننوتلو پر مهال د بوتانو لږې کول:

-شیخ محمد بن صالح العثيمين رحمه الله وویل: د قبرونو په منځ کې بوتان اغوستل د سنتو خلاف دي. د یو کس لپاره غوره ده چې د قبرونو په منځ کې د تگ پر مهال خپل بوتان وباسي. پرته لدې چې هلته اړتیا وي. که چېرې په هدیره کې اغزي وي، یا که ډیره گرمي وي، یا که

^{۱۳} - وعن أبي هريرة - رضي الله عنه - قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: ((لأن يجلسَ أحدكم على جمرة، فتحرق ثيابه، فتخلصَ إلى جلدِه؛ خيرٌ له من أن يجلسَ على قبر)). رواه مسلم (۹۷۱).

^{۱۴} - عن عقبة بن عامر - رضي الله عنه - قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: ((لأن أمشي على جمرة أو سيف، أو أخصف نعلي برجلي أحبُّ إليَّ من أن أمشي على قبر مسلم، وما أبالي أوسط القبور قضيتُ حاجتي أو وسط السوق))؛ أخرجه ابن أبي شيبة (۴ / ۱۳۳)، وصححه الألباني في الإرواء (۶۳). پشتوت ترجمه کړه

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

په جغل پښې درد کوي، نو پدې کې هېڅ حرج نشته. يعني، هغه کولی شي بوتان واغوندي او د قبرونو په منځ کې وگرځي.^{۱۵}

-د خاوند لپاره دا روا ده چې خپله ښځه په شخصي توګه ښځه کړي:

-شيخ محمد ناصر الدين الباني رحمه الله وويل: د ميره لپاره دا جائز ده چې خپله ميرمن په شخصي توګه ښځه کړي ...^{۱۶}

-هغه څوک چې مړی په قبر کې ښخوي بايد ووايي: "د خدای په نوم او د خدای د رسول د سنت مطابق، یا: د خدای د رسول دين - خدای دې پر هغه رحم وکړي او هغه ته سلام وکړي."

-: هغه څوک چې مړی په خپل قبر کې ښخوي بايد ووايي: "د خدای په نوم او د خدای د رسول د سنت مطابق"^{۱۷}

په قبر کې د مړي د ښخولو پر مهال د کفن غوتی خلاصول:

شيخ محمد بن صالح العثيمين - وويل: د مړي په قبر کې د ښخولو پر مهال د کفن غوتی خلاصول اړين دي، او خدای ښه پوهيږي؛^{۱۸}

هغه دا هم وويل:

^{۱۵} - مجموع فتاوی و رسائل العثيمين (۲۰۲/۱۷).

^{۱۶} - احکام الجنائز (۱/۱۴۸).

^{۱۷} - ويقول الذي يضعه في لحده: "بسم الله، وعلى سنة رسول الله، أو: ملة رسول الله - صلى الله عليه وسلم".

قال الشيخ محمد ناصر الدين الألباني - رحمه الله -: ويقول الذي يضعه في لحده: "بسم الله، وعلى سنة رسول الله : أحكام الجنائز (۱/۱۵۱).

^{۱۸} - مجمع فتاوی و رسائل العثيمين (۹۵/۱۷).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

د کفنونو د غوتیو خلاصول د عبدالله بن مسعود - رضی الله عنه - څخه په یوه حدیث کې راغلي دي چې هغه ویلي دي: "کله چې مری په قبر کې کیږدئ، نو غوتی خلاصې کړئ." ^{۱۹}

• قبر باید د ځمکې څخه لږ څه پورته شي،

-شيخ محمد ناصر الدين الباني رحمه الله وايي: د قبر پورته کول د ځمکې څخه لږ څه پورته کول، شاوخوا یو لاس، پرته له دې چې د ځمکې سره یې برابر کړي، ترڅو دا وپېژندل شي، خوندي شي او د سپکاوي څخه یې مخنیوی وشي. د جابر رضی الله عنه د حدیث له مخې: د رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره قبر وکیندل شو، په هغې باندې خښتې کیښودل شوې، او د هغه قبر د ځمکې څخه شاوخوا یو لاس پورته شو. ^{۲۰}

د قبر لوړول:

-شيخ محمد ناصر الدين الباني رحمه الله وايي: د سفیان التمار د حدیث پر بنسټ، چې ویلي یې دي: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم قبر او د ابوبکر او عمر قبرونه لوړ لیدلي دي. ^{۲۱} په ډبره یا ورته شی سره یې نښه کول، ترڅو د هغه د کورنۍ هر څوک چې مړ شي د هغې تر څنګ ښخ شي.

-شيخ محمد ناصر الدين الباني رحمه الله وويل: دا غوره ده چې دا په ډبره یا ورته شی سره نښه کړئ، ترڅو د هغه د کورنۍ هر څوک چې مړ شي د هغې تر څنګ ښخ شي، د المطلب بن ابي وداع رضی الله عنه د حدیث پر بنسټ، چې ویلي یې دي: کله چې عثمان بن مظعون مړ شو، د هغه جنازه راوړله شوه او هغه ښخ شو. رسول الله صلی الله علیه وسلم یو سړي ته امر وکړ چې هغه ته یوه ډبره راوړي، مګر هغه یې د وړلو توان نه درلود. نو رسول الله صلی

^{۱۹} - مجمع فتاوی و رسائل العثيمين (۱۸۳/۱۷).

^{۲۰} - د جنازي د احکامو لنډيز (۶۴/۱).

^{۲۱} - د جنازي د احکامو لنډيز (۶۴/۱).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

الله عليه وسلم هغه ته لار او خپل آستینونه یې تاو کړل. المطلب وویل: هغه چا چې ماته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اړه خبر راکړ، هغه وویل: دا داسې ده لکه څنگه چې زه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د آستینونو سپینوالی وینم کله چې هغه یې تاو کړ. بیا یې هغه پورته کړ او په خپل سر یې کېښود او وې ویل: "زه به د خپل ورور د قبر په اړه معلومات ترلاسه کړم، او زه به د خپلې کورنۍ هغه کسان چې د هغه سره نږدې مړه شوي دي ښخ کړم." ۲۲

--د مړي لپاره د بخښني غوښتلو لپاره د خلکو هڅونه:

د عثمان بن عفان رضی الله عنه په روایت کې، چې ویلي یې دي: کله به چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د مړو ښخولو څخه فارغ شو، نو هغه به د هغه په سر ودرېد او ویل به یې: "د خپل ورور لپاره بخښنه وغواړئ او د هغه لپاره د ثابت قدمۍ غوښتنه وکړئ، ځکه چې اوس له هغه څخه پوښتنه کېږي." ۲۳

--آیا دا سنت کار دی چې خلک د مړي لپاره د استغفار او دعا کولو ته وهڅول شي .

شیخ عبدالمحسن العباد (رحمه الله) ځواب ورکړ: داسې ښکاري چې پدې کې هیڅ غلط شي نشته. ۲۴

--د ښخولو وروسته د مړي لپاره د دعا لپاره د لاسونو پورته کولو حکم:

- شیخ عبدالمحسن العباد (رحمه الله) ځواب ورکړ: دا موضوع پراخه ده، او موږ د داسې څه په اړه نه پوهیږو چې د هغې د اعتبار یا انکار څرگندونه وکړي. یو څوک کولی شي خپل لاسونه پورته کړي یا یې پورته نه کړي. ۲۶

۲۲ - تلخیص احکام الجنائز (۱/۶۴).

۲۳ - عن عثمان بن عفان - رضي الله عنه - قال: كان النبي - صلى الله عليه وسلم - إذا فرغ من دفن الميت وقف عليه فقال: ((استغفروا لأخيكم وسلوا له التثبيت؛ فإنه الآن يسأل)). أخرجه أبو داود (۳۲۲۱)، وحسنه الألباني في أحكام الجنائز (۱۵۶).

۲۴ - شيخ عبد المحسن العباد په كليہ الحديث جامعہ اسلامی کی په ۱۴۱۳ قمری کال کی زمور استاد وه .

۲۵ - شرح سنن ابي داود (۹۰/۳۷۰).

۲۶ - شرح سنن ابي داود (رحمه الله) (۸۷/۳۷۰).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

شيخ محمد ناصر الدين الباني (رحمه الله) وويل:

د دوی لپاره د دعا لپاره د لاسونو پورته کول جائز دي.

- عايشه (رضى الله عنها) وويل: رسول الله (صلى الله عليه وسلم) يوه شپه بهرته لار، نو ما بريره د هغه وروسته وليرله ترڅو وگوري چې هغه چيرته تللى دى. هغې وويل: هغه د بقیع الغرقد په لور لار، او هغه د بقیع په تيبته برخه کې ودرېد، بيا يې لاسونه پورته کړل، بيا لار بريره بيرته راغله اوراته يې وويل. کله چې سهار شو، ما ترې وپوښتل: اى د الله رسوله، تيره شپه چيرته تللې وې؟ هغه وويل: ((زه د بقیع خلکو ته د هغوی لپاره د دعا کولو لپاره ليرل شوی وم)). د احمد روايت (۹۲/۶). مگر، هغه به د دعا کولو پر مهال قبرونو ته مخ نه اړوه، بلکې کعبې ته، ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبرونو په لور دعا کول منع کړي دي،^{۲۷}

شيخ الباني رحمه الله ويلي دي: د قبرونو لمس کول او ښکلول، کوم چې اوس يې عام خلک کوي، يو د غندلو وړ بدعت دى.^{۲۸}

شيخ محمد بن صالح بن محمد العثيمين رحمه الله وايي: د دې عمل په اړه، چې له حاضرینو څخه د سورة فاتحې د لوستلو غوښتنه کوي، دا هم بدعت دى. کله به چې رسول الله صلى الله عليه وسلم مړى ښخ کړ، نو خلکو ته به يې د سورة فاتحې يا د قرآن کریم دکومې برخې

^{۲۷} - ؛ لحدیث عائشة - رضي الله عنها - قالت: خرج رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ذات ليلة، فأرسلتُ بريرة في أثره لتتظّر أين ذهب، قالت: فسلك نحو بقیع الغرقد، فوقف في أدنى البقیع ثم رفع يديه، ثم انصرف، فرجعتُ إليّ بريرة، فأخبرتني، فلما أصبحت سألتها، فقلت: يا رسول الله، أين خرجت الليلة؟ قال: ((بُعثت إلى أهل البقیع لأصلي عليهم))؛ أخرجه أحمد (۹۲ / ۶)، ولكنه لا يستقبل القبور حين الدعاء لها، بل الكعبة؛ لنهيهِ - صلى الله عليه وسلم - عن الصلاة إلى القبور كما سيأتي، والدعاء مع الصلاة ولُبّها كما هو معروف؛ فله حُكمها، وقد قال - صلى الله عليه وسلم -: ((الدعاء هو العبادة))، ثم قرأ: ﴿ وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ﴾ [غافر: ۶۰]؛ أخرجه ابن المبارك في "الزهد" (۱۰ / ۱۵۱)، والبخاري في "الأدب المفرد"، رقم (۷۱۴): فإذا كان الدعاء من أعظم العبادة، فكيف يتوجّه به إلى غير الجهة التي أمر باستقبالها في الصلاة؛ ولذلك كان من المقرّر عند العلماء المحققين أنه "لا يستقبل في الدعاء إلا ما يُستقبل في الصلاة".

^{۲۸} - د جنازې احكام (۱/۱۹۴).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

د لوستلو امر نه کاوه. بلکې، کله به چې هغه مړی ښخ کړ، نو د هغه سر ته به ودرېد او ویل به یې، "د خپل ورور لپاره بخښنه وغواړئ او د هغه د ثابت قدمی غوښتنه به یې کوله، ویل به یې ځکه چې اوس له هغه څخه پوښتنه کېږي." هغه د مړي لپاره د بخښني غوښتونکی نه و، نو هغه به دعا کوله او دوی به یې ویل، "آمین". بلکه، هغه به ویل، "د خپل ورور لپاره بخښنه وغواړئ،" او هر یو به ویل، "ای الله، هغه ته بخښنه وکړه، ای الله، هغه ثابت قدمه کړه." ۲۹

--د مړي لپاره د دعا کولو پر مهال کعبې ته مخامخ کیدل:

ایا له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روایت شوی چې د ښخولو وروسته په قبر کې د مړي لپاره د دعا کولو پر مهال باید قبلې ته مخ شي؟ ایا کوم صحابه کرامو مور ته دا خبره رسولې ده چې کله دوی غوښتل چې په قبر کې د مړي لپاره دعا وکړي، نو دوی به قبلې ته مخ کوي. زما د عاجزی له مخې، دا خبره نه ده روایت شوې. بلکې هغه څه چې روایت شوي دي دا دي چې د مړي د ښخولو وروسته، رسول الله صلی الله علیه وسلم به د هغه په قبر ودرېد او د هغه لپاره به یې دعا کوله، لکه څنگه چې الله جل جلاله فرمایي: {او که له دوی څخه څوک مړ شي نو هیڅکله یې جنازه مه کوئ، او نه یې په قبر ودرېدئ.} له همدې امله، دا د دعا د آداب یوه برخه ده چې په عمومي ډول د دعا لپاره قبلې ته مخ کول دي، مگر په قبرونو کې دعا کول یو ځانگړی حکم لري، لکه څنگه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریح کړی. زموږ دنده دا ده چې هغه څه وکړو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم یې راپور ورکړی دی، او موږ باید هغه څه تعبیر نه کړو چې موږ یې غواړو. ۳۰

۲۹ - مجمع فتاوی و رسائل الشيخ العثيمين (۳۶۸/۱۷).

۳۰ - محمد الحمود - متحده عربي امارات ۰۴/۰۵/۲۰۱۴: ۱۲۰۱ ماسپښين .

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

--- په قبر باندې د خرم پانهنه ایښودل:

-شيخ محمد بن صالح بن محمد العثيمين رحمه الله خُواب وركړ: په قبرونو باندې د تازه

شيانو ايښودل سنت ندي. بلکه دا بدعت دی او د مړی په اړه د بد نظر نښه ده. ۳۱

۳۱ - د العثيمين د فتاواو او ليكونو ټولگه (۱۹۲/۱۷).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

دوهم فصل : دقبر د عذاب لاملونه :

د اسلامي چارو د عالي شورا غړي شيخ خالد الجندي د دې پوښتنې په ځواب کې چې ايا د قبر عذاب شتون لري وويل چې قرآن کریم په قبر کې د عذاب او نعمت شتون روښانه ثبوت وړاندې کوي، يادونه يې وکړه چې ځينې خلک د قرآن، سنت او د معقول دليل د نه مطالعې له امله دا حقيقت ردوي.

شيخ خالد الجندي په تېرو بيانونو کې زياته کړه چې په سورت ياسين کې د ذکر شوي سړي کيسه څرگندوي چې الله جل جلاله فرمايي: قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ،

۳۲

"ژباړه : وويل شو: جنت ته داخل شه. هغه وويل: کاشکې زما قوم پوه شي".

هغه تشریح کړه چې دا آيت دا تاييدوي چې سړی په برزخ کې و، د آخرت لومړی کور، چېرته چې يو کس قبر ته د ننوتلو له شېبې څخه د خپل برخليک څخه خبر وي.

شيخ خالد الجندي اشاره وکړه چې قبر د دې نړۍ او آخرت ترمنځ يو انتقالي ځای دی، چېرته چې مړی په بشپړ ډول د هغه څه په اړه پوهیږي چې د هغه انتظار کوي. هغه د رسول الله صلی الله عليه وسلم دا وينا نقل کړه: "قبر د آخرت لومړی کور دی." هغه تشریح کړه چې علماء برزخ د مړي لپاره د آخرت پيل گڼي، مگر د ژونديو لپاره، دا د دې نړۍ برخه پاتې کېږي.

۳۳

۱-د مور او پلار نه نافرمانی :

د الله رضا د مور او پلار په رضا کې ده، او د الله قهر د مور او پلار په قهر کېدو ۳۴.

نو د مور او پلار نافرمانی د قبر د عذاب سبب گرځي.

۳۲ - (سوره يس، آيت ۲۶)

۳۳ - صدي البلد .

۳۴ - رسول الله ﷺ فرمايلي: رضا الله في رضا الوالدين، وسخط الله في سخط الوالدين» رواه الترمذی .

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

۲. د ادرار کولو وروسته د ځان پاک نه ساتل.

د دې ثبوت د ابن عباس رضی الله عنه حدیث دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له دوو قبرونو څخه تېر شو او وپې ویل: "دوی ته سزا ورکول کیږي، مگر د لویې گناه لپاره نه. د دوی څخه به یو، ځان د ادرار څخه نه ساته، او بل به، غیبت خپروه..." ۳۵. گټه: د ادرار د څاڅکو څخه مخنیوی په دوه لارو ترسره کیږي:

لومړی، یو سړی باید د ځان یا د هغه په جامو باندې د ادرار د څاڅکو څخه ځان وساتي. دا د ځمکې په نرم ځای کې د ادرار کولو له لارې ترسره کیږي، نه داسې چې په سخت ځای کې، ادرار وکړي او د ادرار څاڅکي بیرته د هغه په بدن یا جامو باندې ولویږي.

دوهم، که چېرې ادرار پرې وڅاڅي، نو هغه باید ژر تر ژره ومینځي او لرې یې کړي، ځکه چې دا د پاکوالي یوه بڼه ده، او دا کار واجب دی.

۳. غیبت کول.

غیبت او د خلکو بد ویل: رسول الله ﷺ د دوو قبرونو د څنگه تېرېدو پر مهال وفرمایل: "دا دواړه په قبر کې عذابېږي... یو یې له ادرار نه ځان نه ساته، بل یې د خلکو ترمنځ بده وینا (نمیمه) کوله".

ابن حجر رحمه الله په الفتح کې وايي: "احمد او طبراني په یوه صحیح سند سره د ابوبکر رضی الله عنه څخه روایت کوي، چې هغه وویل: 'پیغمبر صلی الله علیه وسلم د دوو قبرونو څخه تېر شو او وپې ویل: "دوی ته عذاب ورکول کیږي، مگر دوی ته د لویې گناه لپاره عذاب نه ورکول کیږي." او وپې ژړل - او بیایې ویل - "دوی ته د غیبت او پېشاب کولو پرته په بل څه عذاب نه ورکول کیږي." احمد او طبراني د یعلة بن شهاب رضی الله عنه له حدیث څخه هم روایت کړی دی: "پیغمبر صلی الله علیه وسلم د یوه قبر څخه تېر شو چې د هغه اوسیدونکي ته عذاب ورکول کیده، او وپې ویل: "دا سړی به د خلکو غوښه خورله." بیا یې د خرما یوه تازه څانگه وغوښتله..... حدیث او د هغې راویان د اعتبار وړ دي." ۳۷

۳۵ - مجموع الفتاوی (۳۷۵/۲۴). ناپاکی (بی احتیاطي د ادرار پر مهال) رسول الله ﷺ وفرمایل: أَكْثَرُ عَذَابِ الْقَبْرِ مِنَ الْبَوْلِ «د قبر ډېر عذاب د ادرار (بی احتیاطي) له امله دی.» رواه ابن ماجه، حاکم (یعنی څوک چې د ادرار نه ځان نه ساتي او ځان نه پاکوي، د قبر په عذاب به اخته شي).

۳۶ - «مَذَانٍ يُعَذَّبَانِ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ... أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ» متفق علیه

۳۷ - البخاری روایت، شمیره (۲۱۸)، د مسلم روایت، شمیره (۲۹۲).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

۴. د غنیمت څخه غل ا کول.

- د غنیمت څخه د ویشلو دمخه غلام کول په قبر کې د عذاب له لاملونو څخه یو دی.

دا د ابو هریره رضی الله عنه په حدیث کې ورته اشاره شوې ده، هغه وویل: "مور د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیبر ته لاړو، او خدای مور ته فتح راکړه. مور سره زری یا سپین زر ونه نیول؛ مور سامانونه، خواړه او جامې ونيولې. بیا مور درې ته روان شو، او د خدای له رسول سره، د هغه غلام و... کله چې مور درې ته ورسیدو، د خدای د رسول غلام، د خپل سامان خلاصولو لپاره ودرېد، او هغه په غشي وويشتل شو، او دا د هغه د مرگ لامل و. مور وویل: ای د خدای رسوله، د هغه شهادت مبارک شه. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: "نه، په هغه ذات قسم چې د محمد صلی الله علیه وسلم روح یې په لاس کې ده، چادر یې د اور په څیر سوځي. هغه دا د خیبر په ورځ د جگړې له غنیمت څخه واخیست، او فرقي ورته ونه رسیدې." هغه وویل: "خلک ویریدلي وو..."^{۳۸}

• د قبر د عذاب لپاره دلیلونه شتون لري چې په یوه اوږده حدیث کې ذکر شوي دي چې البخاري د سمره بن جندب څخه یې روایت کړی دی، په کوم کې چې هغه د دوو فرېستو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم د لید کيسه بیانوي. هغه په قبر کې د عذاب مختلف ډولونه ولیدل، او دواړو فرېستو هغه ته د هر عذاب دلیل تشریح کړ چې هغه یې ولید،

۵. د قرآن کریم پریښودل او رد کول يي . (قرآن نه لوستل او د ال له نه غفلت)

- هغه څوک چې د قرآن کریم تلاوت نه کوي، د دین او عبادت نه غافل وي، د قبر تاریکي او وحشت به یې زیات وي.

۶. د فرض لمونځ په څای خوب غوره کول.

دا د سمره بن جندب رضی الله عنه په حدیث کې ثابت دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوو فرېستو د خبرو په اړه ويلي دي: "هغه څوک چې سړي په دره وهل کيږي، هغه قرآن زده کوي، او بیا یې ردوي، او د فرضي لمانځه په جریان کې ویده کيږي."^{۳۹}

^{۳۸} - فتح الباری، ټوک ۱۰، حدیث (۶۰۵۲).

^{۳۹} - البخاري روایت، شمیره (۱۳۸۶).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

-ابن حجر رحمہ اللہ وویل: "ممکن عذاب د دواړو ترکیب وي: د تلاوت پریښودل او د عمل پریښودل."

۷. دروغ ویل.

-دا د سمره بن جندب رضی اللہ عنہ په حدیث کې ثابت دی، چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د دوو فرښتو د خبرو په اړه ویلي دي: "هغه سړی چې تاسو پرې راغلل، ژامه یې د غاړې تر شا پورې څیرل شوې وه، پوزه یې د غاړې تر شا پورې څیرل شوې وه، او سترګه یې د غاړې تر شا پورې څیرل شوې وه، هغه سړی دی چې سهار له خپل کوره ووځي او داسې دروغ ووايي چې تر ټولو لرې حد ته رسیږي."^{۴۰}

-ابن حجر رحمہ اللہ وویل: "هغه د هغه بدیو له امله چې د دې دروغو له امله رامینځته شوي وو د سزا مستحق و، او هغه دا کار په خپله خوښه وکړ، پرته له دې چې مجبور شي. ابن حبان وویل: څرنگه چې دروغجن د دروغو د ترویج له لارې د خپلې پوزې، سترګو او ژبې سره د دروغو په کولو کې مرسته وکړه، نو دوی په سزا کې شریک شول."^{۴۱}

۸. زناکول :

-دا د سمره بن جندب رضی اللہ عنہ په حدیث کې راغلي دي چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د دوو فرښتو د خبرو په اړه ویلي دي: "هغه برېښ سړي او ښځې چې د تنور په څیر په جوړښت کې دي، دوی زناکاران نارینه او زناکارې ښځې دي." د حدیث په پیل کې، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وویل: "نو مور د تنور په څیر یو څه ولیدل ... او په هغه کې شور او غبرونه وو." هغه وویل: "نو مور په هغه کې وکتل او په هغه کې برېښ سړي او ښځې وو، او وي لیدل چې د دوی له لاندې څخه اور ورته راغی."

-ابن حجر رحمہ اللہ وویل: "عریانیت د دوی لپاره مناسب دی ځکه چې دوی د ذلت مستحق دي، ځکه چې د دوی دود دا دی چې ځانونه په پټه کې پټ کړي، نو دوی ته د ذلت سزا ورکړل شوه. د دوی له لاندې څخه د عذاب تر شا حکمت دا دی چې د دوی جرم د دوی په ښکته غرو کې ترسره شوی و."^{۴۲}

^{۴۰} - فتح الباری، توک ۱۲، د سهار له لمانځه وروسته د خوبونو د تعبیر په اړه باب.

^{۴۱} - البخاري روايت، شميره (۱۳۸۶).

^{۴۲} - البخاري لخوا روايت شوی، شميره (۱۳۸۶).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

۹. سود خورل.

دا د سمره بن جندب رضی الله عنه په حدیث کې ثابت دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوو فرښتو د خبرو په اړه ویلي دي: "هغه سړی چې تاسو په سیند کې د لامبو وهلو او ډبرې خورلو سره راغی، هغه سود خورونکی دی."

ابن حجر رحمه الله وايي: "ابن هبیره ویلي: هغه څوک چې سود خوري، هغه ته سزا ورکول کېږي چې په سره سیند کې لامبو وهي او ډبرې ورته ورکول کېږي، ځکه چې سود له سرو زرو څخه سرچینه اخلي، او سره زر سور رنگ لري. د هغه فرښتې په اړه چې ډبره ورته ورکوي، دا د دې نښه ده چې دا به ورته هیڅ گټه ونه رسوي. د سود په اړه هم همداسې ده، ځکه چې د هغې مالک تصور کوي چې د هغه شتمني مخ په زیاتیدو ده، پداسې حال کې چې خدای یې له منځه وړي." ۴۳

ابن القیم رحمه الله د قبر د عذاب لاملونه او د خلاصون لارې ذکر کړي. د نورو زیاتو معلوماتو لپاره د هغه کتاب (روح) وگورئ. ۴۴

۴۳ - البخاري لخوا روایت شوی، شمېره (۱۳۸۶).

۴۴ - الوکة شبکه: شیخ ډاکټر عبدالله بن حمود الفریحد اضافه کولو نیته: د سپټمبر ۱۱، ۲۰۱۵ میلادي کال - د نومبر ۲۸، ۱۴۳۶ هجري.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

دریم فصل : هغه اعمال چې د قبر له عذاب څخه پرې ژغورل کېږي .

-ډیر خلک د څلورو خورا مهمو اعمالو په لټه کې دي چې خپل عمل کوونکی د قبر له عذاب څخه ژغوري، ترڅو د خدای رضا ترلاسه کړي او له دې عذاب څخه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم یې په وړاندې خبرداری ورکړی دی، خلاص شي. مبارکو سنتو روښانه کړې چې د قبر عذاب لاملونه لري.

-دا د هغو خورا مهمو اعمالو لارښوونه هم کوي چې عمل کوونکی یې د قبر له عذاب څخه ژغوري، لکه هغه دعاگانې چې یو مسلمان پکې پناه غواړي او له عذاب څخه یې ساتي. پدې کې د بخښنې غوښتل، دعا، د خوب څخه مخکې د سورت الملك لوستل، او د اطاعت نور اعمال شامل دي چې قبر روښانه کوي او د هغه اوسیدونکي ته امنیت ورکوي. په لاندې کرښو کې، مور هغه خورا مهم اعمال وړاندې کوي چې یو څوک د قبر له عذاب څخه ژغوري او په برزخ کې یو مسلمان ته د ذهن سکون ورکوي.

هغه اعمال چې انسان د قبر له عذاب څخه ژغوري :

د قبر د عذاب نه د خلاصون موضوع د اسلامي عقیدې له مهمو برخو څخه ده، -پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ډیرو احادیثو کې د قبر له عذاب څخه ژغورونکي یو شمیر اعمال ذکر کړي دي، چې په لاندې ډول دي: دلته یې لنډ او روښانه یادونه کوو:

۱- د ایمان بشپړتیا او توحید

- د الله جل جلاله په یوازیتوب، نبوت، او آخرت باندې رښتیني ایمان د قبر د عذاب نه د خلاصون تر ټولو ستر سبب دی.
- رسول الله ﷺ وفرمایل: یعنی څوک چې د الله سره شرک ونه کړي، جنت ته داخلېږي.^{۴۵}

۲- په لمانځه پابندي :

- لمونځ د انسان او کفر ترمنځ کرښه ده، او څوک چې لمونځ پرېږدي، د قبر له سختیو سره مخ کېږي.
- په حدیث کې راغلي چې لمونځ به د قبر د عذاب نه د انسان ساتنه کوي.

^{۴۵} - «من مات لا یشرک بالله شیئاً دخل الجنة» (بخاري او مسلم)

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

۳- د زکات ورکول او د حلال رزق خوړل

- هغه څوک چې د زکات حق ادا کوي او د حرامو مالونو نه ځان ساتي، الله یې له عذاب څخه ژغوري.
- په حدیث کې راغلي: څوک چې د خلکو مالونه په ناحقه خوري، د قبر په عذاب کې به وي.

۴- د بولو (ادرار) او غیبت نه ځان ساتل

- رسول الله ﷺ وفرمایل:
«دوه کسان مې په قبرونو کې د عذاب لاندې ولیدل: یو د بول نه ځان نه پاکاوه، بل د خلکو خبرې یو بل ته انتقالولې (نمیمه)».^{۴۶}

۵- د قرآن تلاوت او پرهغه عمل کول :

- په ځانگړي ډول د سورت الملک تلاوت هره شپه د قبر له عذاب نه د نجات وسیله ده.^{۴۷}

۶- د الله په لاره کې شهید کېدل :

- شهید ته د قبر عذاب نه ورکول کېږي.
رسول الله ﷺ وفرمایل: شهید د قبر له عذاب څخه خوندي وي.»
یعنې: هغه څوک چې د الله جل جلاله په لار کې شهید شي، الله تعالی به هغه د قبر د عذاب څخه امن کې وساتي (عذاب به نه ورباندې کېږي).^{۴۸}

۷- د حسد، کبر، او ظلم نه ځان ساتل

- دا گناهونه د زړه ناروغی دي او د قبر له عذاب سره تړاو لري. څوک چې متواضع وي او خلکو ته ضرر نه رسوي، الله یې ژغوري.

^{۴۶} - صحیح البخاري

^{۴۷} - «سورة تبارک هي المانعة، من قرأها نُجِّي من عذاب القبر» (ترمذي)

^{۴۸} - «الشهيد يُؤمَّن من عذاب القبر». سنن النسائي - كتاب الجهاد - باب فضل الشهيد.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

۸- د جاريې صدقې شته والی :

-ژباړه: کله چې انسان مړ شي، د هغه عملونه قطع کېږي، مگر له درې شيانو څخه يې ثواب نه پرې کېږي:

۱. هغه دايمي صدقه (لکه د جومات جوړول، د علم خپرول، يا د خير کار چې له مرگ وروسته هم ثواب ورکوي. دا اعمال د قبر رڼا گرځي.

۲. هغه علم چې خلک ترې گټه اخلي،

۳. يا صالح اولاد چې د هغه لپاره دعا کوي.^{۴۹}

۹- د مړو لپاره د دعا غوښتل :

• د ژونديو دعاوې د مړو لپاره د عذاب د تخفيف سبب گرځي.^{۵۰}

۱۰- د جنازې وروسته دعا کول :

• رسول الله ﷺ به د دفن وروسته وفرمايل:

-ژباړه : خپل ورور (مړ شوی مسلمان) ته بخښنه وغواړئ، او د هغه لپاره د ثابت قدمی دعا وکړئ، ځکه اوس ترې پوښتنه کېږي".

يعنې کله چې مسلمان دفن شي، سنت دا دی چې خلک يې د قبر تر شا ودرېږي، د هغه لپاره استغفار او د ثبات دعا وکړي، ځکه چې هماغه وخت د قبر پوښتنه (سوال) پيل کېږي.^{۵۱}

۱۱- د نس په ناروغی د مومن مړينه.

-ژباړه: څوک چې د اسهال (د معدې شديد ناروغی) له امله مړ شي، هغه شهيد دئ.»

د حديث مهم ټکي:

۱. معنوي مفهوم:

^{۴۹} - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ.» صحيح مسلم، كتاب الوصية، باب ما يلحق الإنسان من الثواب بعد وفاته، حديث نمبر (1631).

^{۵۰} - «اللهم اغفر له، وارحمه، وعافه، واعف عنه»...

^{۵۱} - «استغفروا لأخيكم وسلوا له التثبيت، فإنه الآن يُسأل.» (سنن ابوداود - كتاب الجنائز - باب في الاستغفار عند القبر، حديث نمبر. (۳۲۲۱) .

^{۵۲} - «من مات بالسُّهال فهو شهيد» (ابن ماجه او الترغيب والترهيب .

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

- دلته «اسهال» د شدیدې معدې ناروغۍ یا ستونزې لپاره راغلی دی.
- که څوک د دې ناروغۍ له امله مړ شي، هغه ته د شهید اجر ورکول کېږي، لکه د الله په لار کې وژل شوی شهید.

۲. د ثواب اهمیت:

- مړینه د طبیعت د ناروغۍ له امله هم د ثواب سبب ګرځي.
- الله تعالی د ناروغۍ له امله د بندگانو اجر زیاتوي او هغوی د قبر د عذاب څخه ژغوري.

۳. سند او منبع:

- دا حدیث د ابن ماجه او الترغیب والترهیب په کتابونو کې ذکر شوی دی.
- د دې روایت معنا د صحي، اخلاقي او روحاني لحاظه د ناروغۍ په وخت کې د صبر او تقوا ثواب څرګندوي.

۴. عملی مفهوم:

- مومن ته سپارښتنه کېږي چې د ناروغۍ پر وخت صبر وکړي.
- له دې لارې د دې ناروغۍ له امله د مړینې ثواب او د شهید مقام ترلاسه کول ممکن دي.

۱۲-د جمعي په شپه يا ورځ مړه کيدل.

- هو، د احاديثو په رڼا کې د جمعي په ورځ يا د جمعي شپه مړينه ځانګړې فضيلت لري.
- ژباړه: هر مسلمان چې د جمعي په ورځ يا د جمعي په شپه مړ شي، الله جل جلاله هغه د قبر د عذاب له فتني ساتي».^{۵۳}
- د جمعي ورځ او شپه د مړې لپاره برکت لرونکې ده، او مومن پدې ورځ د قبر له عذاب څخه خوندي کېږي.

^{۵۳} - «ما من عبد يموت يوم الجمعة أو ليلة الجمعة إلا وقاه الله فتنة القبر» (ابو داود، نسائي، ابن ماجه)
منبع: ابو داود، سنن، كتاب الجنائز نسائي، سنن، كتاب الجنائز ابن ماجه، سنن، كتاب الجنائز

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

مهم ټکی:

- د جمعې ورځ او شپه برکت لرونکې وختونه دي.
 - په دې ورځ مړینه د الله د ځانگړي فضل او رحمت سبب گرځي.
 - مومن چې په دې ورځ مړ شي، د قبر عذاب څخه ژغورل شوی گنل کېږي.
- په ورته شرایطو کې، د الازهر د لوړ پوړو عالمانو د شورا غړی، ډاکټر احمد عمر هاشم، د عبادت درې اعمال څرگند کړل چې که په دوامداره توگه ترسره شي، نو سړی به د قبر له عذاب څخه وژغورل شي.

-ډاکټر احمد عمر هاشم په تیرو بیانونو کې زیاته کړه چې د عبادت درې اعمال دا دي:

لومړی: په منظم ډول د نیکو کارونو ترسره کول.

دوهم: په منظم ډول هره ورځ د خوب څخه مخکې د سورت الملک تلاوت کول.

دریم: په لمانځه کې، د تشهد (التحيات) وروسته او د سلام ویلونه مخکې، بار بار دعا کول او د قبر له عذابه د الله نه پناه غوښتل.

-ډاکټر احمد عمر هاشم د ابو هريره رضی الله عنه روایت کړی حدیث شریف راوړی چې ویلي یې دي: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "کله چې ستاسو څخه یو څوک شهادت ولولي، نو باید په الله جل جلاله له څلورو شيانو څخه پناه وغواړي: 'ای خدایه، زه په تا باندې د دوزخ له عذاب، د قبر له عذاب، د ژوند او مرگ له فتنو او د دجال د فتني له شر څخه پناه غواړم.'"^{۵۴}

^{۵۴} - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «إِذَا تَشَهَّدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ أَرْبَعٍ، يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمُحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ.» صدي البلد داحمد سعيد ليکنه .

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

د قبر وحشتونه :

- د قبر وحشت او حیرانتیاوې به دوام لري، او بنده به په سختی سره له یوه مصیبت څخه خلاص نه چې بل مصیبت به پرې راشي. مړي لاهم د دوی له ښکاره کیدو څخه ویره درلوده، ځکه چې دوی د تندر په څیر غږ کې له مړي پوښتي، پدې سره به د هغه زړه به ولرزوي او ذهن به یې الوتنه وکړي. فرښتې به له مړي څخه یوه ځانگړې، واضحه او مستقیمه پوښتنه وکړه، هغه پوښتنه چې سمدستي ځواب ته اړتیا لري.

- دا هغه ازموینه ده چې ، د اسماء بنت ابی بکر، د حدیث څخه چې په صحیح البخاري او مسلم کې ذکر شوي، فرمایي : "ما ته وحی شوې ده چې تاسو به په خپلو قبرونو کې د دجال د ازموینې په څیر یا نږدې ازمول کیرئ."

- بخاري د اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنہا په روایت کې ذکر کړی دی چې وایي: "رسول الله صلی الله علیه وسلم د خطبې ویلو لپاره ودرېد او د قبر د هغه فتني یادونه یې وکړه چې له مخې به یې انسان ازمايل کيږي. کله چې هغه دا یادونه وکړه، نو مسلمانان په شور او غوغا شول."

په دې فتنه کې، له بنده څخه درې پوښتنې کيږي:

- کله چې مومن مړ شي او په قبر کې وي، د هغه د ازموینې وخت راځي. بیا به دوه فرښتې هغه ته راشي، چې سختې او جدي به وي. دوی به هغه په قبر کې کښېنوي او پوښتنې به ترې وکړي:

• ستا رب څوک دی؟

• ستا دین څه دی؟

• ستا پیغمبر څوک دی؟

دا پوښتنې د مومن وروستی ازموینه ده، او د هغه ایمان، عمل او پوهه په دې ازموینه کې څرگندېږي.

لکه چې الله جل جلاله فرمایي:

- "الله به هغه کسان چې ایمان یې راوړی په ثابتې خبرې سره په دنیا او آخرت کې ثابت کړي. او الله به ظالمان گمراه کړي. او الله به هغه څه وکړي چې الله یې غواړي." [ابراهیم: ۲۷]

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

-هغه به ووايي: "زما رب الله دی، او زما دین اسلام دی." او زما پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم - دی بیا به له اسمان څخه یو غبر راشي، "زما بنده رشتیا ویلي دي."
°°

-ابن حبان، الطبراني په "الأوسط" کې او الحاکم په "المستدرک" کې د ابو هريره رضی الله عنه او هغه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روایت کړی چې فرمایلي یې دي:
-کله چې یو مومن مړ شي، د هغه د نیکو عملونو برکت د قبر د عذاب مخه نیسي :

- د هغه لمونځ د سر له خوا د عذاب مخه نیسي.
- د هغه زکات د بني لاس له خوا د عذاب مخه نیسي.
- د هغه روژه د کین لاس له خوا د عذاب مخه نیسي.
- د هغه نور نیک اعمال، لکه صدقه، مهرباني او ښه چلند د پښو له خوا د عذاب مخه نیسي.

که د مومن په ژوند کې یې عمل صادق وي، نو د هغه نیک اعمال هر لوري ته د عذاب مخه نیسي او هغه د قبر په ازموینه کې خوندي ساتي.

-یعني د مومن د نیکو عملونو برکت دا وي چې له هر لوري یې د عذاب مخه نیسي.

- هو، دلته د حدیث ساده او اسانه پښتو ژباړه درته وړاندې کوم:

-کله چې یو مړی په قبر کې کیږي، فرښتي هغه ته وايي: کښینه، او هغه کښیږي. د لمړیزې رڼا څراغ ورته داسې ښکاري لکه د لمر د لوېدو په وخت کې.

فرښتي له هغه څخه پوښتي کوي:

• "مور ته د هغه څه په اړه ووايه چې مور له تاسو څخه پوښتنه کوو."

مړی وايي: "اجازه راکړئ چې دعا وکړم." فرښتي وايي: "نه، ته باید ځواب ورکړي."

فرښتي پوښتي کوي:

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

• "آیا تاسو دا سړی لیدلی دی چې ستاسو په منځ کې و؟ ستاسو د هغه په اړه څه نظر دی؟"

مړی وايي: "آیا هغه محمد صلی الله علیه وسلم دی؟"

فرېښتې وايي: "هو".

مړی وايي: "زه شاهدي ورکوم چې هغه د الله رسول دی او له الله تعالی له لوري څرگند دلیونه راوړل".

فرېښتې ورته وايي:

• "په دې ایمان باندې ته ژوندی شوې، په دې ایمان باندې ته مړه شوې، او په دې ایمان باندې به ان شاء الله راپورته شې".

بیا د هغه قبر پراخېږي، رڼا پکې کېږي، د جنت دروازه ورته پرانستل کېږي، او هغه ته د الله چمتو شوي نعمتونه ښکاره کېږي.

سah یې په ښه شکل کې، لکه د شنه مرغی، جنتي ونو ته پورته کېږي، او بدن یې بیرته هماغه خاورې ته راستنېږي چې له هغې څخه جوړ شوی و.

دا د الله تعالی قول دی :

-: الله تعالی هغه کسان تاییدوي چې په دنیاوي ژوند او آخرت کې په ثابتې کلمې سره ایمان لري (ابراهیم: ۲۷).

-البخاري او مسلم د براء بن عازب رضی الله عنه له حدیث څخه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل:

((کله چې په قبر کې له مسلمان څخه پوښتنه وشي، نو هغه به شاهدي ورکړي چې له الله تعالی پرته بل معبود نشته او دا چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله تعالی رسول دی. دا د آیت معنی ده.

-طاووس رحمه الله د الله تعالی د دې وینا په تفسیر کې ویلي دي:

"الله هغه کسان پیاوړي کوي چې په دنیاوي ژوند کې د ثابتې کلمې (کلمه طيبه) په وسیله ایمان لري".

یعني دا خبره ده: "لا إله إلا الله" (له الله پرته بل معبود نشته).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

او د الله تعالی د وینا په دوام کې چې فرمائي: او په آخرت کې هم — "طاووس وایي: دا د قبر د پوښتنې په وخت کې وي.

-يعني مومن ته په قبر کې د "لا إله إلا الله" ويلو توفيق ورکول کېږي .

-قتاده رحمه الله وويل: د دنيا ژوند په اړه، هغه يې په نيکۍ او نيکو کارونو سره تاييدوي، او په آخرت کې، په قبر کې.

-د مومن عزت په قبر کې څومره خوږ دی کله چې له اسمان څخه غږ کېږي: "زما بنده رښتيا ويلي دي!"

او د هغه کور څومره خوږ دی کله چې دوه فرښتې ورته ووايي: "ته په يقين سره وې، په همدې باندې مړ شوی يې، او په همدې باندې به بيا راژوندی شې، ان شاء الله."

-الترمذي او ابن حبان د ابوهريره رضی الله عنه څخه د روايت په بڼه سند سره روايت کړی دی، چې ويلي يې دي: د خدای رسول صلی الله عليه وسلم وفرمايل: هو،

-کله چې يو مړی ښخ شي، دوه فرښتې هغه ته راځي، يوه منکر او بله نکير نومېږي. دوی پوښتنې کوي:

• "تاسو د دې سړي په اړه څه ويلي دي؟"

مړی ځواب ورکوي:

• "هغه د الله بنده او د هغه رسول دی. زه شاهدي ورکوم چې له الله پرته بل معبود

نشته او محمد صلی الله عليه وسلم د هغه بنده او رسول دی."

فرښتې وايي:

• "مور پوهېدو چې ته به دا وويلي."

بيا د هغه قبر پراخېږي، روښانه کېږي، او هغه ته ويل کېږي:

• "ويده شه."

مړی وايي:

• "زه غواړم خپلو کورنی ته راستون شم او هغوی ته خبر ورکړم."

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

فرښتې ورته وايي:

• "په آرامه ویده شه لکه د زوم په څېر، چې د هغه د کورنۍ تر ټولو عزیز کس پرته نه راوینسېږي، تر هغه چې الله هغه د خپل بستر څخه راپورته کړي".

-که څوک منافق وي، هغه وايي:

"ما یوازې د خلکو خبره اورېدلې وه، نو ما هم همداسې وویل. زه په حقیقت نه پوهېږم".

خو ورته ویل کېږي:

"مور پوهېدو چې ته به داسې وایې".

ځمکه ورته وايي:

"ته به دلته بندېږې"،

او د هغه بدن یا پښه به کلکه وتړله شي.

یعنې قبر هغه کس ته تنگ کېږي او هغه به په کې کلک بندې کېږي.

هغه به په دې حالت کې عذاب کېږي تر هغه چې الله تعالی یې راپورته کړي، او دا د هغه د آرام ځای نه دی.

-په بل روایت کې: رسول الله د کافریا بدکار بنده په اړه وویل: ((او دوه فرښتې به ورته راشي، چې په خپلو ملامتیو کې به ډېرې سختې وي، او دوی به یې ملامت کړي)).

-په قبر کې هغه ته ویل کېږي:

"ستا رب څوک دی؟" هغه وايي: "هو... زه نه پوهېږم".

بیا ورته وايي:

"ستا دین څه دی؟" هغه وايي: "هو... زه نه پوهېږم".

وروسته ورنه پوښتنه کېږي:

"تاسې د هغه سړي په اړه څه وایاست چې ستاسو منځ ته رالېږل شوی دی؟"

هغه وايي: "زه نه پوهېږم، ما یوازې د خلکو خبره اورېدلې ده".

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

بیا له اسمانه غبر راځي:

"زما بنده دروغ ویلي دي".^{۵۶}

-یعني منافق یا دروغجن کس په قبر کې د حق د پوښتنې پر مهال رښتیا نه وايي او له خپل ایمان څخه بې خبره وي.

-امام احمد د ابو قتاده - رضی الله عنه - په حواله د الله جل جلاله د دې قول په اړه روایت کوي: {الله تعالی په دنیا او آخرت کې په ثابته خبره ایمان راوړونکي ثابتوي} [ابراهیم: ۲۷]، هغه وویل: "کله چې یو مؤمن مړ شي، هغه په خپل قبر کې ناست وي او ورته ویل کیږي: ستا رب څوک دی؟ هغه وايي: الله - قادر او جلال والا. له هغه څخه پوښتنه کیږي: ستا پیغمبر څوک دی؟ هغه وايي: محمد بن عبدالله - او دا خبره څو ځله ورته ویل کیږي. بیا د هغه لپاره د دوزخ دروازه پرانیستل کیږي او ورته ویل کیږي: که ته گمراه شوی یې نو په دوزخ کې خپل کور ته وگوره. بیا د هغه لپاره د جنت دروازه پرانیستل کیږي او ورته ویل کیږي: که ته ثابت قدم پاتې شوی وای نو په جنت کې خپل کور ته وگوره.

-کله چې یو کافر مړ شي، هغه به په خپل قبر کې کینول شي او ورته ویل کیږي به: ستا رب څوک دی؟" او ستا نبي څوک دی؟ هغه وايي: زه نه پوهېږم. ما به له خلکو اورېدل چې ویل به یې، ورته ویل کېږي به: ته نه پوهېږي. بیا به د جنت دروازه د هغه لپاره پرانیستل شي، او ورته وبه ویل شي: که ته ثابت قدم پاتې شوې، په جنت کې خپل ځای ته وگوره. بیا به د هغه لپاره د دوزخ دروازه پرانیستل شي، او ورته وبه ویل شي: په دوزخ کې خپل ځای ته وگوره، ځکه چې ته منحرف شوی یې. دا د الله تعالی د خبرو معنی ده: "الله تعالی هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، په ثابته خبره سره، په دنیا او آخرت کې ثابتوي." [ابراهیم: ۲۷]

-ابو داود د انس رضی الله عنده په روایت کې د پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم په قول روایت کړی دی چې: "کله چې یو مؤمن په قبر کې کېښودل شي، نو یوه فرشته ورته راځي او ورته وايي: تا د څه عبادت کاوه؟ الله جل جلاله به هغه ته لارښوونه وکړي. هغه وايي: ما د خدای عبادت کاوه. هغه وايي: تا د دې سړي په اړه څه ویل؟" هغه وايي: هغه د خدای بنده او د هغه رسول دی، او له هغه څخه د بل څه په اړه پوښتنه نه کیږي. بیا هغه هغه کور ته وړل کیږي چې په دوزخ کې و. ورته ویل کیږي: دا ستا کور و چې په دوزخ کې و، مگر خدای ستا ساتنه وکړه او پرتا یې رحم وکړ، او پرځای یې هغه تا ته په جنت کې

^{۵۶}-(السلسلة الصحيحة: ۱۳۹۱/۳)

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

کور درکړ. هغه وايي: ما پریږده ترخوزه لار شم او خپلې کورنۍ ته زیری ورکړم. هغه ته ویل کېږي: خاموش شه.

-کله چې یو کافر په قبر کې کیښودل شي، یوه فرشته ورته راځي او هغه ته پوښتنې کوي:

"تاسو د څه عبادت کاوه؟"

هغه وايي: "زه نه پوهېږم."

وروسته ورته ویل کېږي:

"تاسو د دین پیروي نه کړه."

بیا ورنه پوښتنه کېږي:

"تاسو د دې سړي په اړه څه وویل چې ستاسو منځ ته راغلی و؟"

هغه وايي: "ما هغه څه وویل چې خلک یې وايي."

وروسته د هغه د غورونو منځ ته د اوسپنې څټک وهل کېږي، او هغه دومره چیغه وهي چې

ټول نور اوري، پرته له الله نه.^{۵۷}

-له پورته شرعي نصوصو څخه دا څرگنده ده چې درې ځانګړي پوښتنې دي چې له یو بنده

څخه به وپوښتل شي، او دا پوښتنې سمدستي او سم ځواب ته اړتیا لري. راځئ چې اوس د

دې پوښتنو لپاره چمتووالی ونیسو، ځکه چې دا یوازې هغه کسان ځوابولی شي چې د دوی

لپاره یې ژوند کړی، چا چې خپل رب پیژندلی، د هغه د دین لپاره یې ژوند کړی، او د هغه

رسول صلی الله علیه وسلم پیروي یې کړې.

-نو کله چې له یو بنده څخه د هغه د رب په اړه پوښتنه کېږي، دا پوښتنه یوازې هغه کسان

ځوابولی شي چې په دې نړۍ کې یې خپل رب پیژندلی او د هغه عبادت یې کړی.

- [۱] ایا ته په رښتیا هغه پېژنئ؟ هغه پوهه چې تا ته ښي د هغه نافرمانی مه کوه او یوازې

هغه عبادت کړه.

[۲] ایا ته په رښتیا هغه پېژنئ؟ هغه پوهه چې تا ته وايي تسلیم او اطاعت دې یوازې الله ته

وي.

^{۵۷} - (صحيح الجامع: ۱۹۲۶).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

-ایا ته په رښتیا هغه پېژنئ؟ هغه پوهه چې تا ته یادوي چې کله گناه کوي، هغه ته بیرته ورشي، د هغه رضا غواړي، او له هغه پرته له بل چا نه وېرېږي.

-په ورته ډول، کله چې له یو بنده څخه د هغه د دین په اړه پوښتنه کېږي، هغه به د هغه د دین په اړه ځواب ووايي، کوم چې په خدای باور، هغه ته تسلیمیدل، د هغه د احکامو لاندې ژوند کول دي. د هغه ساتنه، د هغه د احکامو اطاعت، او په ټولو چارو کې هغه ته د هغه رجوع.

-په همدې ډول، کله چې د هغه د پیغمبر په اړه پوښتنه وشي، یوازې هغه کسان چې په رښتیا سره پیغمبر صلی الله علیه وسلم پیژني او د هغه لارښوونې یې تعقیب کړي، د هغه مثال یې تعقیب کړي، او د هغه سنت یې تعقیب کړي، د دې پوښتنې ځواب ورکولی شي. په دې توګه، دوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم خپل امام، مشر، لارښود، بسوونکی، او لارښود کړ. هغه کسان چې د خلکو تقلید کوي او د خپلو خواهشاتو پیروي کوي، دوی به په خپلو ځوابونو کې ټکر وکړي، ځکه چې دوی د الله له لارښوونې لرې شوي او د هغه په نوم یې لارښودنه نه کېږي.

لکه څنګه چې د امام احمد لخوا د عائشې - رضي الله عنها - په روایت کې راغلي دي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم ویلي دي: "د قبر د آزمویښي په اړه، دوی به زما لخوا ازمول کېږي او زما په اړه به پوښتنه ترې کېږي. که دا یونیک سړی وي، نو هغه به په خپل قبر کې ناست وي، ویره به نه لري، بیا به ورته وویل شي: دا سړی ستاسو په منځ کې څوک و؟ هغه به ووايي: محمد د خدای رسول دی هغه مور ته د خدای له لوري له څرګندو دلیلونو سره راغی، نو مور پر هغه ایمان راوړ. بیا به د هغه لپاره د اور په لور یوه تشه جوړه شي، او هغه به هغه ته وګوري، چې ځینې یې ځینې نور ماتوي، او ورته به وویل شي: وګورئ چې خدای تاسو له څه څخه ساتلي یاست. بیا به د هغه لپاره د جنت په لور یوه تشه جوړه شي، او هغه به د هغې ګلونو او هغه څه ته وګوري چې په هغه کې دي، او ورته به وویل شي: دا ستا ځای دی، او ورته به وویل شي: ته په یقین سره وې، او په هغې باندې مړ شوې، او په هغې باندې به ژوندی کېږي، ان شاء الله.

او که دا بد سړی وي، نو په خپله قبر کې به په ویره او ډار کې ناست وي، او ورته به ویل کېږي: تا څه وویل؟ هغه به ووايي: زه نه پوهیږم. ویل کېږي: دا سړی څوک و چې ستاسو په منځ کې و؟ هغه به ووايي: ما د خلکو خبرې واورېدې، نو ما هغه څه وویل چې دوی وویل. بیا

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

به د جنت په لور کې د هغه لپاره يوه تشه جوړه شي، او هغه به د هغې زينت او هغه څه ته وگوري چې په هغه کې دي. ورته به وويل شي: هغه څه ته وگوره چې الله له تا څخه اړولي دي. بيا به د دوزخ په لور کې د هغه لپاره يوه تشه جوړه شي، او هغه به ورته وگوري، د هغې برخې به يوبل سره ماتوي. ورته به وويل شي: دا ستا ځای دی چې په هغه کې دی. ته په شک ولاړوي، او د هغې پر بنسټ مړ شوي، او که انشاالله د هغې پر بنسټ به بيا راژوندی شي. بيا به هغه ته سزا ورکړل شي. (الالباني په صحيح الترغيب و الترغيب کې دا حديث صحيح بللی دی)

-بخاري او مسلم د انس رضی الله عنه څخه روايت کړی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمایلي دي: "کله چې يو بنده په قبر کې کينډول شي او ملگري يې ترې ووځي، نو د هغوی د خپليو غږ اوري کله چې دوی ترې ووځي. دوه فرښتې ورته راځي او هغه ناستوي او ورته وايي: 'تا د دې سړي محمد صلی الله عليه وسلم په اړه څه ويلي دي؟' مؤمن وايي: 'زه شاهدي ورکوم چې هغه د الله بنده او رسول دی.' کافر يا منافق - او په بل روايت کې: 'د کافر او منافق په اړه' - وايي: 'زه نه پوهېږم. ما به هغه څه ويل چې خلک يې په اړه وايي.' ويل کېږي: 'ته نه پوهېږي او نه يې پيروي کړې ده.'"

-کله چې خلکو ته ويل شي چې د الله د لارښوونو پيروي وکړئ، ځينې خلک وايي:

• "نه، موږ به د خپلو پلارونو دودونه او رواجونه تعقيب کړو، هغه څه چې زموږ پلاران يې کول."

دې خلکو د حق لار نه ده نيولې، بلکه يوازې د خلکو او خپلو پلارونو خبرو ته پام کوي. حتی که د هغوی پلاران هيڅ پوهه نه درلودله او لارښوونه نه وه شوې، بيا هم دوی د هغه دودونو پيروي کوي چې خپل پلاران يې کول.

الله تعالی په دې آيت کې وايي چې يوازې د هغه څه پيروي وکړئ چې الله نازل کړي دي، نه د خلکو يا دودونو خبرې.^{۵۸}

-نور اړخې چې د دې پوښتنو لپاره همدا اوس چمتووالی ونيسو، ترڅو سبا يې ځواب ووايو،

^{۵۸} - (البقره: ۱۷۰).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

- خبردار اوسئ چې د هغو کسانو له ډلې څخه نشئ چې له خدایه بې پروا دي، د هغو کسانو په ډله کې چې د هغه له قانون څخه مخ اړوي، د هغه د رسول له لارښوونې سره مخالفت کوي، او د هغو کسانو په ډله کې چې په دنیاوي خوښیو کې بنکيل دي.

- او زه تاسو ته یادونه کوم، زما وروره، چې مرگ ناڅاپه راځي، او د مرگ فرېسته به تاسو ته ځنډ نه کوي، او د قبر فشار به تاسو باندې رحم ونه کړي. نو اوس د دې سختې ورځې لپاره چمتو اوسئ، او د نړۍ رب ته ورثئ مخکې لدې چې تاسو ته مرگ راشي، او د قیامت د ورځې لپاره خپل نیک عمل زیات کړئ.^{۵۹}

د قیامت له وحشتونو څخه (مقاله - د شیخ عبدالله بن جارالله الجارالله ویب پاڼه)^{۶۰}

^{۵۹} - شبکه الالوکه: د قیامت له وحشتونو څخه (مقاله - د شیخ عبدالله بن جارالله الجارالله ویب پاڼه).

^{۶۰} - شبکه الالوکه/ شیخ ندا ابو احمد د اضافه کولو نېټه: د فبروري ۳، ۲۰۱۴ میلادي کال - د اپریل ۳، ۱۴۳۵ هجري

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

څلورم فصل : دقرآن کریم څخه دقبر دنعمت او عذاب د ثبوت لپاره ۱۲ دلیونه :

-د مرگ وروسته د قبر د عذاب او نعمت په اړه په هغه څه باور کول اړین دي چې د وحی له لارې څرگند شوي دي.

-په قرآن کریم او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په سنتو کې د دې لپاره ډیر شواهد شتون لري.

----دلته د قرآن کریم څخه دولس شواهد دي چې د قبر عذاب او نعمت ثابتوي:

(۱) قال الله تعالى عن قوم نوح عليه الصلاة والسلام: ﴿مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأَدْخَلُوا نَارًا

فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا﴾ ٦١

«ژباړه : د خپلو گناهونو له امله هغوی (د طوفان په واسطه) غرق کړل شول، بیا (فورا)

اور ته دننه کړای شول، او د خدایه پرته یې د ځان لپاره بل کوم ملاتړی ونه موند.»

-ځینې مفسرین وايي چې دلته "دخلوا" یا "دخول النار" اشاره یوازې د قیامت اور ته ده

بلکه دې ته ده چې په برزخ کې مجرمانو ته د اور عذاب ورته ورکول کېږي .

-الفاء (هماغه "ف" چې د "فَادْخَلُوا" پیل کوي) په عربي ژبه کې د تسلسل، پیوستون او تعقیب

نښانه ده — یعنې د یوې پېښې وروسته بله پېښه، نه داچې د ډېرې مودې وروسته. نو د

"فَادْخَلُوا" څخه مراد دا دی چې وروسته له غرق کېدو، هغوی مستقیماً اورته داخل کړل

شول، نه دا چې وروسته له ځنډ وروسته.

(۱) الله جل جلاله د نوح علیه السلام د قوم په اړه وویل: "د دوی د گناهونو

له امله، دوی ډوب شول او په اور کې واچول شول. بیا دوی د خدای پرته د ځان لپاره هیڅ

مرستندویه ونه موندل."

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

دا چې د دوی د گناهونو له امله، خدای دوی ډوب کړل، او دوی سمدلاسه په اور کې واچول شول چې دوی به په مینځنۍ حالت کې په عذاب شي. هغه دا ونه ویل، "بیا به دوی په اور کې واچول شول"، بلکه، "بیا دوی په هغه کې واچول شول" په عربي ژبه کې "فا" توری مستقیمه پایله په گوته کوي، نه ځنډ.

۲- (ال ل ه ج ل ج ل ال ه د ل و ط ع ل ی ه ا ل س ل ا م د ق و م پ ه ا ر ه ف ر م ا ی ی: ﴿ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴾ ۶۲

ژباړه: نوموړي هغه ښار لوروالی یې تیت کړ، او پر هغوی مو د سَجِيل (ډبرو) باران وکړ.»

دلته د آیت «فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ» (۱۵:۷۴):

معنا او عبرتي نکات:

دا آیت ښيي چې الله سبحانه و تعالی په مطلق قدرت توان لري چې هغه څه چې خلکو په غرور جوړ کړي، په یوه لحظه کې بدل کړي او په عذاب یې واچوي. "عاليها سافلها" د تباهی شدت څرگندوي: هغه چې لوړ و، تیت شي؛ د وضعیت معکوس کېدل.

د "حجارة من سجیل" عبارت د شدت عذاب ته اشاره ده — نه نرم باران، بلکې دردوونکي مواد چې خلکو ته زیان رسوي.

دا آیت ته هم د عبرت پیغام شته: هغه چې د ظلم او فساد په لار ولاړوي، باید پوه شي چې د الله قهر او سزا حتی پر هغه څه باندې چې لوړې مرتبه لري، تطبیق کېږي.

۳- (قال الله عز وجل عن آل فرعون: ﴿ النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴾ ۶

ژباړه --» اور ته وړاندې کيږي هغوی هر سهار او ماښام، او کله چې قیامت راشي، ووايه: «د فرعون قومیان دننه کړئ خورا سخت عذاب کې».

۶۲ - الحجر ۷۴ .

۶۳ - [غافر: ۴۶]،

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

عبرتي او معنوي نکات :

--دا آیت مور ته یادونه کوي چې د ظلم او کفر عواقب یوازې په دې دنیا کې نه پاتې کېږي، بلکې له مړینې وروسته، او تر قیامت په پورې هم شته.

--د «سهار او ماښام» عبارت څرگندوي چې حتی منځنۍ مرحله (برزخ) د آرام ځای نه دی د کافرو لپاره، بلکې د حساب او عذاب یو لومړنی ډگر دی.

--د فرعون او د هغه قوم بې عدالتی، تکبر، او د خدای د لارڅخه سرغړونې ته په اسانه نه ورکېږي — ځکه الله تعالی وایي چې هغوی ته به «اشدّ العذاب» ورکړل شي.

--د دې آیت له مخې، قیامت نېټه نه یوازې د استحقاق پای ټکی دی، بلکه د هغه عذاب بشپړیدو ورځ ده چې ورسره کافر قومونه مخ دي.

--له بل اړخه، دا مؤمنینو ته هم عبرت دی: که ظالم وي یا کافروي، د عدالت د ورځو څخه هېڅوک معاف نه دي — الله په هر حال عادل دی.

--"سهار او ماښام به اور ورته وړاندې شي. او په هغه ورځ چې قیامت راشي، [ورته ویل کېږي] چې د فرعون کورنۍ په سخت ترین عذاب کې داخل کړئ." (غافر: ۴۶).

د فرعون پلویان د هغه سره په سمندر کې ډوب شول. الله جل جلاله مور ته خبر راګړی دی چې دوی به په برزخ کې عذاب شي، د ورځې له پیل څخه تر پایه پورې، او د دوی بدنونه به له منځه یوړل شي. بیا، د قیامت په ورځ، الله جل جلاله به دوی بیا ژوندي کړي او دوی به خپل اصلي حالت ته بیرته راوړي، د دوی بدنونه او روحونه به روغ وي. دوی به د دوزخ په اور کې تر ټولو سخت عذاب سره مخ شي.

(۴) قال الله تبارک وتعالی عن أصحاب الأخدود: ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ لَمْ يَكُفَرُوا

فَلَهُمْ عَذَابٌ جَهَنَّمَ وَهُمْ فِي عَذَابٍ مُّهِينٍ﴾ [البروج: ۱۰]

ژباړه : بې شکه هغه کسان چې مؤمن سړي او مؤمنې ښځې یې آزمايلې / ستړي کړې، او بیا یې توبه ونه کړه، نو د هغوی لپاره د جهنم عذاب دی، او د هغوی لپاره د سوځېدنې عذاب هم دی.»

مهم ټکي :

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

-په دې آیت کې د «فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ» عبارت د مؤمنینو (نارینه او بنځو) په وړاندې ظلم، آزموینه یا ستړیا ته اشاره کوي—یعنې د ایمان لرونکو په حق کې د هغو کسانو ظلم.

-ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا» — وروسته له ظلم او آزمویني، که ظلم کوونکي توبه ونه کړي، نو د عدل لاندې راځي .

-فَلَهُمْ عَذَابٌ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ» — د دوو عذابونو ذکر شوی: د جهنم عذاب او د سوځېدنې (حریق) عذاب. دا بڼې چې سزا نرمه نه ده، بلکې ډیره شدید ده) .

-دا آیت د ظلم او ایمان ترمنځ تکرر ته اشاره کوي: مؤمنینو ته د ظلم ترسره کول او بیا په ظلم کې پاتې کېدل د الهي جزا لامل ګرځي.

-همدارنگه، دا مور ته یادونه کوي چې توبه یو مهم شرط دی د دې ډول سزاګانو نه د خلاصون لپاره — که څوک ظلم وکړي او توبه ونه کړي، نو سزا یې مخې ته ده.

-په دې آیت کې، الله جل جلاله مور ته خبراکوي چې د خندق هغه اصحاب چې مومن نارینه او بنځینه یې سوځولي وو، دوه سزاګانې به ولري، نه یوازې یوه: په آخرت کې د دوزخ عذاب او په قبرونو کې د سوځولو عذاب.

۵) الله جل جلاله د دې امت د منافقینو په اړه وویل: ﴿وَمِن حَوْلِكُمِ مِنَ الْأَعْرَابِ

مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَى عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿التوبة: ۱۰۱﴾،

ژباړه : اوله هغو څخه چې ستاسې شاوخوا بدویان دي، منافقان دي: او د مدینې له اهل څخه هم (څوک) په نفاق کې پاتې دي. ته هغوی نه پېژني، خو مور هغوی پېژنو. مور به هغوی دوی ځلي عذاب کړو، بیا به دوی یوې لویې سزا ته ورستانه شي.»
مهم ټکي :

۱. مخفي منافقان: آیت وائي چې په ستاسې شاوخوا کې (په بدویانو کې) او په مدینې کې هم داسې خلک شته چې “منافقان” دي — یعنې ظاهراً مسلمان ښکاري، خو په باطن کې یې نفاق دی).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

۲. «لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ»: پیغمبر ته ویلي شوي چې ته یې نه پېژني، خو الله تعالی یې پېژني — دا بني چې د زره حالت یوازې الله تعالی ته معلوم دی).

۳. دوی ځلې عذاب: الله وايي چې دوی ته به دوی ځلې عذاب ورکړل شي — لومړی برخه ممکن د دنیاوي ژوند یا خپل منفي عملونو له امله وي، او وروسته یې عذاب نور هم شته).

۴. وروسته لویه سزا: هغه کسان چې په نفاق پاتې شوي او توبه نه کوي، د آخرت لپاره "لَعَذَابٍ عَظِيمٍ" یعنی لوی عذاب ورته ټاکل شوی دی).

۵. تنبیهي پیغام: دا آیت مور ته یادونه کوي چې ایمان یوازې ظاهري عمل ندی، بلکې باطني صداقت هم لري. او نفاق، که پټ وي، دخدای څخه پټه ندی. همدارنگه دا بني چې د نفاق سزا یوازې دنیاوي عذاب نه دی، بلکې آخرت ته هم لار لري.

"او ستاسو په شاوخوا کې منافقان دي، او د مدینې په خلکو کې هغه کسان دي چې په منافقت ټینګار کوي. تاسو دوی نه پېژني، مګر مور دوی پېژنو. مور به دوی ته دوه ځله سزا ورکړو، بیا به دوی لوی عذاب ته بیرته واستول شي."

مفسرینو وویل: لومړی عذاب په دې نړۍ کې دی، او دوهم عذاب په قبرونو کې دی. بیا به په آخرت کې دوی سخت عذاب ته بیرته واستول شي، کوم چې د دوزخ عذاب دی.

﴿اللَّهُ جَل جَلَّالٌ هَدَّ كَافِرَانٍ وَبَهْرَهَ فَرَمَ اِي:﴾

﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾ *ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿[الأنفال: ٥٠، ٥١]، ففي هذه الآية يخبرنا الله تعالى أن الملائكة تضرب وجوه الكافرين وأدبارهم: تعذيباً لهم واحتقاراً لهم عند قبض أرواحهم، وتقول لهم حين تقبض أرواحهم: ذوقوا عذاب الحريق، وهذا في البرزخ قبل الآخرة، ومثل هذه الآية قوله تعالى عن المنافقين: ﴿فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ﴾ [محمد: ٢٧]

ژباړه: "او کاشکې ته هغه وخت ووينې کله چې فریښتي د هغو کسانو روحونه قبض کوي چې کافران شوي دي، د هغوی مخونه او شاګانې وهي، او [دوی وايي]، 'د سوځيدونکي اور عذاب وڅکئ! دا د هغه څه لپاره دی چې ستاسو لاسونو وړاندې کړي دي، او ځکه چې خدای د [خپلو] بندګانو سره ظلم نه کوي." [الانفال: ٥١-٥٠].

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

-پدې آیت کې، الله جل جلاله موږ ته خبر راکوي چې فرښتې د کافرانو مخونه او شاگانې وهي. کله چې د دوی روحونه واخیستل شي نو دوی شکنجه کوي او سپکوي یې، او کله چې د دوی روحونه واخیستل شي نو دوی ته وویل شي: "د سوځېدونکي اور عذاب وڅکئ." دا به د آخرت څخه مخکې په برزخ کې وي. د دې آیت سره ورته د منافقانو په اړه د الله جل جلاله بیان دی: "نو څنگه به وي، کله چې فرښتې د دوی روحونه قبض کوي، د دوی مخونه او شاگانې وهي؟".

«که تا ولیدل کله چې هغه کسان چې کفر یې کړی وي، فرښتې یې قبضه کوي — دوی یې پر مخونو او پر شا وهي — او وایي: «د سوځېدونکي عذاب خوند وڅکئ.»
دا (عذاب) د دې لپاره دی چې ستاسې لاسونو مخکې کړی دی، او بېشکه الله په خپلو بندگانو ظلم نه کوي.»

مهم ټکي او تفسيري نکات :

-قبض ارواح الکافرين :

-آیت وایي چې کله د کافرو روحونه اخلي، فرښتې به د هغو پر مخونو او شاگانو ضربې وهي. دا د عذاب څرگنده نښه ده په هغه حالت کې چې روح د بدن نه جلا کېږي).

-يَضْرِبُونَ وُجُوهُهُمْ وَأَذْبَارَهُمْ»

پر مخونو او شا باندې وهل — دا د تحقیر او سزا ترکیب دی، چې نه یواځې عذاب بلکې د ذلت نښه هم ده.

-ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ»

تعبیر "ذوقوا" د خوند اخیستلو معنا لري — یعنې هغوی ته ویل کېږي چې سوځېدونکي عذاب تجربه کړئ).

-د لاسونو عمل او عدل الهی :

په ۵۱ آیت کې وایي چې دا عذاب د هغه څه له امله دی چې ستاسې لاسونو مخکې کړي دي — یعنې اعمال او کړنې مو سبب دي. او الله په بندگانو باندې ظالم نه دی.

-د عذاب ځای او زمانه :

دا عذاب نه یوازې د قیامت لپاره دی، بلکې د روح قبض کولو په لحظه کې هم تطبیق کېږي — یعنې په برزخ کې عذاب یوه مرحله هم لري.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

-عمومي اطلاق :

سره له دې چې ځينې مفسرين وايي دا آيت د ميدان بدر پيښې ته هم اشاره کوي، مگر آيت عمومي دی او هر کافر ته د روح د قبض او عذاب په حالت کې تطبيق کېږي).

(۷) **اللَّهُ جَلَّ جَلَّالُهُ د ظالمان و پهاړه فرم ايي:** ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرَجُوا أَنفُسَهُمُ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ﴾ [الأنعام: ۹۳]، فففي هذه الآية أن الظالمين في سكرات الموت تقبضُ الملائكة أرواحهم وتضربهم، قال المفسرون: معنى ﴿بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ﴾ [الأنعام: ۹۳]؛ أي: بالضرب والعذاب، وهذا العذاب في البرزخ وليس في الآخرة، وتقول لهم ملائكة الموت: ﴿الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ﴾ [الأنعام: ۹۳]، وهذا دليل واضح على إثبات عذاب القبر.

-ژباړه: "او کاشکې ته هغه وخت ووينې کله چې ظالمان د مرگ په سختو کړاوونو کې وي او ملائکې خپل لاسونه غځوي او وايي: 'خپل روحونه راوباسئ! نن ورځ به تاسو ته د هغه څه لپاره چې تاسو د الله په اړه د حق پرته بل څه ويل او د هغه د نېسو څخه د تکبر کولو لپاره د سپکاوي عذاب سره بدل درکړل شي." [الانعام: ۹۳].

-په دې آيت کې، ظالمان د مرگ په سختيو کې دي کله چې ملائکې د دوی روحونه نيسي او وهي يې. مفسرينو ويلي دي: د "خپلو لاسونو غځول" معنى [الانعام: ۹۳]؛ يعنې د وهل او عذاب سره. دا عذاب به په دنيا کې وي، نه په آخرت کې. د مرگ ملائکې به دوی ته ووايي: "نن به تاسو ته د سپکاوي عذاب سره بدله درکړل شي." [الانعام: ۹۳].

-دا په قبر کې د عذاب د شتون روښانه ثبوت دی.

مهم نکي :

-د ظلم او کفر سختتا: آيت يادوي چې هېڅ څوک د هغه چا څخه زيات ظلم نه کوي چې د الله جل جلاله پر وړاندې دروغ جوړوي، يا ادعا کوي چې الهام ورته شوی، حال دا چې داسې نه ده).

-د مرگ سختې شېبې ("غَمَرَاتِ الْمَوْتِ"): کله چې انسان د مرگ په حالت کې وي، د وجود کړاوونه دي، او فريښتې راځي — د دې مرحلې د شدت بيان دی).

-فريښتې لاسونه غځوي ("بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ"): په تفسير کې ويل شوي چې دا "د عذاب او سختی لپاره د لاسونو استعمال" دی، يعنې فريښتې د سزا لپاره لاسونه غزوي).

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

د- ذلت عذاب ("عَذَابُ الْهُونِ"): سزا نه یوازې دردوونکې ده بلکې ذلت او تحقیر هم پکې شته، له امله یې «عذاب الهون» بلل شوی دی.

د- اعمالو او ویناگانو مسوولیت: علت یې څرگند دی — «بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ»؛ یعنې ځکه چې د خدای پر وړاندې دروغ ویل، او د هغه آیتونو پر وړاندې تکبر کول؛ د دې کړنو نتیجه عذاب ده.

-اشاره له منحنی مرحلې (برزخ) څخه: آیت د مرگ په حالت کې د سزا جریان بڼې؛ دا مسله د قبر یا برزخ په عذاب ښکاره دلیل دی.

۸) **اللله جل جلاله فرم اي ي:** ﴿ فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ * وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ تَنْظُرُونَ * وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ * فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ * تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ * فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ * فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ * وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ * فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ * وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الصَّالِينَ * فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍ * وَتَصْلِيَةٌ جَحِيمٍ ﴾ [الواقعة: ۸۳ - ۹۴]

-«ژباړه: نوولې، کله چې هغه حالت راشي چې روح د غاړې (حلقوم) ته ورسېږي، او هغه مهال تاسو (ټول) گورئ، او مور د هغه څخه تاسو ته ډیر نزدې یو، خو تاسو یې نه وینئ. نوکه تاسو مديونه نه یاست، نوکه رښتیا وایاست، هغه (روح) بیرته راگرځوئ! که هغه له هغو کسانو وي چې نزدې دي، نوده ته به راحت، بوی او د نعمتونو جنت وي. او که هغه د هغو کسانو څخه وي چې په بني لاس دي، نو ستاسو لپاره د بني لاس د خلکو له لوري سلام وي.

او که هغه د کافرو او گمراه شویو له ډلې څخه وي، نو د حمیم (جوبښن او تودې اوبو) څخه به د خوړنې ځای وي، او اور به جهنم ته تابیا شي».

مهم ټکي او تفسیر:

-لَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ»

دا ټکی هغه حالت ته اشاره کوي کله چې روح د مړینې په شېبه کې تر غاړې (حلقوم) پورې راورسېږي — یعنې یو حساس او نهایی مرحله.

-وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِمْ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ»

په دې برخه کې الله وايي: که څه هم مور (فرښتې او ذات الله) د انسان روح ته ډېر نږدې

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

يو، خوتاسو (ملايکه يا نور خلک) هغه حالت نه ويني. دا د خدای علم او قدرت ته اشاره ده، چې هغه حالات خلک نه شي ليدلی.

۱. تقسيم درې ډلې

آيات خلک په درې ډلو وېشي —

-المقربون (هغه چې نژدې دي): هغوی ته راحت، بوی او جنت نعيم ټاکل شوی.

-اصحاب اليمين (د بنی لاس خلک): هغوی ته سلام ويل کېږي او خيري نصيب دي.

-المکذوبون الضالون (کافران او گمراه کسان): هغوی ته د حميم او د هغې تودې اوبه او د اور جهنم ته تابيا ورکول کېږي.

۲. نعمت قبر او عذاب قبر

دا آيات ښيي چې د روح قبضې وروسته — يعنې په برزخ کې — هرکس ته د هغه حالت مطابق راحت يا عذاب ورکول کېږي. مقربينو ته نعمت او آرامي، او کافرو ته عذاب تهيې دی.

۳. الفاء د تعقيب نښانه

لکه څنگه چې په بيان کې ياد شو، د "فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ" او نورو برخو کې الفاء کارول شوې ده تر څو وښيي چې د قبضې وروسته تعقيبي عمل سملاسي کيږي — يعنې آرامي يا عذاب فوری تطبیقېږي.

۴. عمومي تعليم

دا آيات مور ته درس راکوي چې انسان بايد په خپل ايمان او عمل کې جدیت وکړي، ځکه چې د مړينې شېبه او د هغې وروسته حالات ډېر مهم دي. همدارنگه، يادونه کوي چې انسانان د قيامت ورځې لپاره تيار شي، نه يوازې د دنيا د عملونو لپاره.

۹) **الله جل جلاله فرمايلي:** دلته د آيت ﴿ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أحيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴾ (البقرة: ۱۵۴).

ژباړه :

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

«او مه ووايئ هغه چا ته چې د الله په لار کې وژل شوي دي: 'مړي دي' — بلکې 'ژوندي دي' — خو تاسو دا نه پوهېږئ.»

مهم ټکي او تفسیر:

۱. نه د وژل شویو لپاره 'مړي' ووايئ

آيت څرگندوي چې مور نبايد د شهيدانو په اړه ووايو چې مړه شوي دي، لکه څنگه چې مور د عادي مړو په اړه وايو، ځکه چې وضعیت يې مخصوص دی.

۲. ژوند په اخروي بڼه:

الله جل جلاله فرمايي: "بلکې ژوندي دي" — دا ښيي چې شهيدان، که څه هم په دنيا کې يې بدن مړ شوی وي، خوروج يې ژوند لري. د دوی ژوند هغه ډول دی چې مور يې د حواسو په وسيله نه شو درک کولای.

۳. "لَکِن لَّا تَشْعُرُونَ" (خو تاسو يې نه احساسوئ)

آيت دا وضاحت کوي چې مور د هغوی ژوند نه شوليدلی، نه يې احساسولی شو، ځکه چې دا ژوند په دنيایي حواسو پورې تړلی نه دی — بلکې يو اخروي حالت دی.

۴. **نعيم القبر تأييد:**

ستاسو د بيان په اساس، دې آيت ته د شهيدانو لپاره د قبر د نعمت مفهوم تړلی کېږي — ځکه چې شهيدان په قبر کې هم ژوند لري او نعمتونه لري، که څه هم بدنونه يې مات شوي يا خوراک شوي وي. دې ته ورته فهم په تفسیر کې هم شته.

۵. **تفاوت د ژوندونو ترمنځ**

د شهيدانو ژوند دنيایي ژوند نه دی — دا يو خاص، نامحسوس، ژوند دی، چې د ايمان او قربانۍ په اجر پورې تړلی دی.

-او د هغو کسانو په اړه مه وايه چې د خدای په لاره کې وژل شوي دي، بلکه، دوی ژوندي دي، خو تاسو يې نه پيژنئ.

-دا آيت د شهيدانو لپاره د برزخ نعمت تاييدوي. الله جل جلاله مور ته خبر راکړ چې مور د دوی د وژل کيدو په وخت کې د دوی نعمت نه احساسوو. د دوی جسدونه ممکن ټوټې ټوټې شي، د دوی جسدونه ممکن د وحشي ځناورو لخوا وخورل شي، او د دوی جسدونه ممکن

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

په ځمکه کې بنځ شي. مگر، الله جل جلاله د دوی لپاره د قبر نعمت تایید کړ او مور ته یې خبر راکړ چې دوی په دې نړۍ کې د دوی د ژوند پرته بل ژوند لري، که څه هم مور یې نه پیژنو. په ورته ډول، هغه کسان چې الله جل جلاله په برزخ کې سزا ورکوي، مور د دوی سزا نه احساسوو.

۱۰. **اللّه جل جلاله فرم ای لي:** دلته د آیتونو ﴿وَالَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ * سَمَّيْتَهُم وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ * وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَفَهَا لَهُمْ﴾ (سورة محمد: آیات ۴-۶)

ژباړه: او هغه کسان چې په د الله لار کې وژل شوي دي، الله به هېڅکله د هغوی اعمال ضایع نکړي.

هغه به یې لارښوونه وکړي او د هغوی وضعیت به ښېگڼه کړي. او هغوی به په جنت کې داخل کړي، کوم چې (الله) ورته پېژانده یې.»

مهم ټکي او تعبيرات :

۱. د شهیدانو لپاره وروسته د مرگ څخه د نعمت ثبوت .
۲. په دې آیت کې بیان شوی چې شهیدانو ته د مرگ وروسته هم د الله لخوا ښېگڼه ورکول کېږي — نه یوازې د قیامت په ورځ بلکې د برزخ په مرحله کې به یې هم وضعیت ښه شي.
۳. «فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ»
یعنې الله به د شهیدانو اعمال نه پریرېدې چې بې ارزښته شي؛ د هغو اجر به پاتې وي.
۴. «سَمَّيْتَهُم وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ»
—هدایت: لارښوونه او ثبات به ورکړل شي.
—إصلاح بالی: وضعیت روحی، معنوي، خُلقي یا د نفس کیفیت به یې سم کړي.
۵. «يُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَفَهَا لَهُمْ»
—شهیدانو ته جنت نږدې شوی دی — الله هغه جنت یې ورنښودلی دی، یعنې نه یوازې عمومي جنت بلکې هغه ځایونه به دوی په ښه توګه وپیژني.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

—همدې عبارت کې “عرفها لهم” ممکنه معنا لري چې الله هغو ته د جنت نعمتونه او مقررات يې بنودلي دي، يا دا چې دوی به د جنت مقامونه وپېژني.

۶. ضمني تفهيم د وضعیت بد شهيدانو ممکن نه بودل

لکه څنگه چې تاسو بنودلې، له دې آيت څخه دا نتيجه اخيستلی شو چې که څوک د الله لخوا اصلاح نه شي دمرگ څخه وروسته، وضعیت يې به يې دروند وي — يعنې هيڅوک تضمين نه لري چې د مرگ حالت به يې ښه شي؛ بلکې بايد په خداي باندې توکل او عمل صالح وکړي.

۷. د آيت ارتباط د قبر او برزخ د موضوع سره

دا آيت، سره له نورو آيتونو چې د قبر عذاب او نعمت تصريح کوي، د باور برخه گرځي چې دمرگ وروسته (په برزخ کې) دانسانانو حالت معلومېږي — شهيدان به په نعمت کې وي، او نورخلک ممکن د عذاب په حالت کې وي.

هغه کسان چې د الله په لار کې وژل شوي، د دوی عملونه هيڅکله نه ضايع کېږي. الله به دوی ته لارښوونه وکړي، د دوی حالت به ښه کړي، او هغوی به جنت ته داخل کړي چې الله ورته ټاکلی دی.

الله مور ته وايي چې شهيدان به د مرگ وروسته په ښه حالت کې وي او جنت ته به داخل شي. په مقابل کې، داسې کسان شته چې الله به د دوی د مرگ وروسته حالت ښه نه کړي، او دچاڅخه چې الله رضا نه وي، په قبر کې به په سخت حالت کې وي.

(۱۱) **الله جل جلاله فرم اي:** دلته د آيتونو ﴿ولما تحسبن ان الذين قتلوا في سبيل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون﴾ * فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِّنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ * يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلِهِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (سورة آل عمران: ۱۶۹-۱۷۱) پښتو ژباړه او مهم ټکي وړاندې کوم:

ژباړه:

«او فکر مه کوئ هغه کسان چې د الله په لار کې وژل شوي دي مړه دي، بلکې هغوی ژوندي دي دخپل رب په نزد کې او هغوی ته روزي ورکول کېږي.»

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

-خوشحاله دي له هغه څه چې الله ورکړی دی له فضل سره، او خوشبینه دي هغو کسانو ته چې وروسته ترې پاتې شول له شا څخه، (ويې) دا پوهه لري چې نه به پرې وېره وي او نه به خپګان.

خوشحاله دي له نعمته د الله څخه او له فضل څخه، او دا پوهېږي چې الله به د مؤمنانو اجر ضایع نه کړي.»

مهم ټکي :

۱. شهیدانو ته ژوند او نعمت :

آیتونه وايي چې شهیدان «مړه نه دي» (أَمْوَاتٌ) بلکې «ژوندي دي» (أَحْيَاءٌ) — او د رب په حضور کې دي.

دغه ژوند د بدن د ژوند په ډول نه دی، بلکې د روح او اخروي حالت ژوند دی.

۲. روزل کېدل (رُزِقُونَ)

شهیدانو ته «يُزْرَقُونَ» ويل شوی: چې هغوي روزل کېږي، نعمتونه ورته ورکول کېږي).

دا د هغو لپاره د برزخ يا منځني دنيا څخه وروسته د نعمت يوه څرګند نښه ده.

۳. خوشحالي او خوشبيني

«فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ» → شهیدان خوشحال دي د الله له ورکړل شوي فضل څخه.

«وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ» → دوی خوشبینه دي هغو ته چې وروسته پېرېږدي، يعنې خپلو وروڼو او ملګرو ته چې وروسته د دوی راهي شول.

«أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» → نه به وېره لري او نه خپګان.

۴. الهي عدالت او د مؤمنانو اجر.

آخري برخه: «وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ» — الله جل جلاله وعده کړې چې د مؤمنانو اجر به ضایع نه کړي. دا د امید او د يقين لپاره مهم ټکی دی.

۵. د قبر او برزخ سره تړاو :

لکه څنګه چې تاسو ذکر کړی، دا آیتونه د شهیدانو د ژوند، نعمت او وضعیت ثبوت کوي، حتی که بدن یې مړ شوی وي. له همدې امله بیانېږي چې د برزخ

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

مرحلي لپاره د نعمت امکان شته.

که شهیدان په برزخ کې نعمتونه لري، د دې استدلال لپاره ځای دی چې د ناحق کسانو لپاره هم عذاب په برزخ کې ممکن دی، ځکه چې الهي عدالت او قدرت یې حده دی.

يعني :او هیڅکله دا فکر مه کوئ چې هغه کسان چې د الله جل جلاله په لاره کې وژل شوي دي مړه دي. بلکه دوی د خپل رب سره ژوندي دي، او دوی ته روزي ورکول کېږي. په هغه څه خوشحاله دي چې الله جل جلاله دوی ته له خپل فضل څخه ورکړي دي، او دوی د هغو کسانو لپاره خوشحاله دي چې لا تر اوسه د دوی له شا څخه ورسره یوځای شوي ندي چې د دوی په اړه هیڅ ویره نشته، او نه غمجن کېږي.

-د الله جل جلاله له لوري په فضل خوشحاله دي او دا چې الله جل جلاله د هغو کسانو اجر نه ضایع کوي چې وژل شوي دي.

- دا آیتونه ثابتوي چې شهیدان د خپل رب سره ژوندي دي، په هغه څه خوشحاله دي چې الله جل جلاله دوی ته له خپل فضل څخه ورکړي دي، او دوی ذهونه لري چې دوی یې په یاد لري چې دوی وروسته راځي. څوک چې د قبر په نعمت ایمان لري، باید د قبر په عذاب هم ایمان ولري. هغه خدای چې په خپلو قبرونو کې مومنانو ته برکت ورکوي، د کافرانو په قبرونو کې د عذاب ورکولو توان لري. او خدای په هرڅه قادر دی. "او ستا رب په خپلو بندگانو ظلم نه کوي".

۱۲) **اللهم جل جلاله فرمائي:** دلته د آیتونو ﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾ (سورة الحج: ۵۸-۵۹) **ژباړه:**

«او هغه کسان چې د الله په لار کې یې هجرت وکړ، بیا ووژل شول یا مړه شول — بې شکه الله به هغوی ته ښه روزي ورکړي؛ او بې شکه الله د روزي ورکونکو تر ټولو غوره دی. بې شکه هغه به هغوی داسې ور داخل کړي چې دوی پرې خوښ وي؛ او بې شکه الله پوه دی، زغمناکه دی.»

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

مهم ټکي

۱. د هجرت کوونکو لپاره

آیت څرگندوي چې هغه کسان چې د الله په لار کې هجرت کوي، او بیا مړه شي یا ووژل شي، د ځانگړي رحمت او اجر لاندې به وي. (آیت ۵۸)

۲. ښه روڼي ورکول

«رِزْقًا حَسَنًا» یعنې یوه ښه او ارزښتناکه روزي — دا ښيي چې الله د دې کسانو لپاره نه یوازې عادي اجر لري، بلکې د ښېگڼې اجر هم.

۳. د جنت او رضا ورتلل

آیت ۵۹ وايي: هغه کسان به داخل شي په داسې ځای کې چې هغوی به خوشحاله وي — دا اشاره ده جنت ته، او یا ځانگړي مقامونو ته هغو مؤمنانو ته چې په مسير کې مړه شوي دي.

۴. د الله جل جلاله خاصیتونه

الله تعالی په دې آیت کې ځان وړ معرفي کوي چې «خَيْرُ الرَّازِقِينَ» دی (تر ټولو غوره روزي ورکوونکی) او «عَلِيمٌ حَلِيمٌ» دی (پوه او زغمناکه). دې پدې خصوصیاتو سره د هغه وعده قوي کېږي.

۵. نعمت په برزخ او آخرت دواړو کې :

له آیت څخه دا هم څرگندېږي چې د مؤمنانو لپاره نعمت یوازې په قیامت کې نه دی، بلکې د مرگ وروسته، د برزخ په حالت کې هم نعمت موجود دی — ځکه الهی وعده د مړ شویو مؤمنانو لپاره ده.

څه زیات وضاحت :

-{او هغه کسان چې د الله جل جلاله په لاره کې یې هجرت کړی او بیا وژل شوي یا مړه شوي دي، الله جل جلاله به خامخا هغوی ته ښه رزق ورکړي. او یقینا الله جل جلاله تر ټولو غوره روزي ورکوونکی دی. هغه به خامخا هغوی ته داسې ځای ورکړي چې دوی به پرې راضي شي. او یقینا الله جل جلاله پوه او زغم لرونکی دی.} [الحج: ۵۹-۵۸].

-دا دوه آیتونه ثابتوي چې څوک چې د الله جل جلاله په لاره کې ووژل شي یا د مومنانو په منځ کې مړ شي، پرته له دې چې ووژل شي، الله جل جلاله به هغه ته په برزخ کې ښه رزق

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

ورکړي، او هغه ته به په آخرت کې داسې ځای ورکړي چې هغه یې خوښوي او بل هیڅ شی نه غواړي، هغه جنت دی. الله په دې دوو آیتونو کې د برزخ د نعمت او د آخرت د نعمت یادونه کړې ده. جنت. هغه وویل چې دا نعمت نه یوازې د هغو شهیدانو لپاره دی چې د خدای په لاره کې وژل کېږي، بلکې د هغو کسانو لپاره هم دی چې د خدای په لاره کې مړه کېږي، حتی که دوی شهیدان نه وي. "او خدای په مؤمنانو باندې له فضل څخه ډک دی" (آل عمران: ۱۵۲).

-زه به د قرآن کریم څخه د دې شواهدو په راوړلو کفایت وکړم چې د قبر عذاب او نعمت ثابتوي.

-که تاسو پوښتنې، حیران به شئ، "ولې ځینې بدعتیان د قبر عذاب او نعمت ردوي، او یوازې د آخرت په عذاب او نعمت باندې باور لری؟!"

ځواب دا دی: دوی غواړي د خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم په سنتو شک وکړي. دوی ادعا کوي چې هر هغه څه چې په قرآن کې نډي ذکر شوي غلط دي، په دې توګه د قبر د عذاب او نعمت په اړه د مستندو احادیثو څخه انکار کوي چې په صحیحو سنتو کې ثابت شوي دي! دا یوه څرګنده ګمراهۍ ده. د نبوي سنتورنا د قرآن پاک په اړه ده، لکه څنګه چې الله جل جلاله فرمائي: {او مور تاته دا پیغام رالیرلی دی چې ته به خلکو ته هغه څه روښانه کړې چې دوی ته نازل شوي او فکر وکړي.} [النحل: ۴۴].

-پيغمبر صلی الله علیه وسلم، مور ته د خپل و سنتو له لارې هر څه تشریح کړل چې الله جل جلاله په خپل کتاب کې مور ته نازل کړي دي.

-د مثال په توګه، خدای مور ته په قرآن کې د لمانځه امر کړی، مګر هغه مور ته دا نه دي ويلي چې دا په ورځ او شپه کې پنځه لمونځونه دي. هغه مور ته د لمانځه د رکعتونو شمیرنه دی ښودلی، او نه یې هم د ولاړیدو، رکوع، سجدې او ناستې په وخت کې د هغې ټول شرایط، سنت، واجبات او سپارښتنې په قرآن کې نه دي ذکر کړي.

پیغمبر صلی الله علیه وسلم، دا ټول مور ته په خپل نبوي سنتو کې تشریح کړي دي.

-او زکات هم همدا سې دی. الله جل جلاله مور ته په خپل کتاب کې د دې کولو امر کړی دی، خو هغه مور ته د هغې د لږ تر لږه اندازې، د یو کال پاتې حالت، یا د هرې کتګورۍ د زکات

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

د ورکولو مقدار جزییات نه دي راکړي، لکه پسونه، غواگانې، اوبنان، فصلونه، میوې، سره زر، سپین زر او سوداګري.

- پیغمبر صلی الله علیه وسلم، دا ټول په خپلو نبوي سنتو کې مور ته تشریح کړي، کوم چې د بدعت او ګمراهۍ په خلکو کې د هغه د انکار کوونکو لخوا زیان نه رسوي، لکه څنګه چې قرآن کریم د کفر او منافقت په خلکو کې د هغه د نه منلو له امله زیان نه رسوي. د خدای دین، کتاب او سنت دواړه، د قیامت تر ورځې پورې ساتل شوي دي. دا د مسلمانانو د ایمان او طریقي یوه برخه ده چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم سنت تعقیب کړي، حتی که دا په قرآن کریم کې ونه موندل شي.

-الله جل جلاله فرمائي: "او هغه څه چې رسول تاسو ته درکړي دي - واخلئ؛ او هغه څه چې تاسوي منع کړي یې - له هغه څخه ډډه وکړئ" [الحشر: ۷].

-په قرآن کریم کې ډېر داسې آیتونه شته چې الله جل جلاله مور ته د خپل رسول اطاعت کولو امر کوي، لکه د هغه دا قول: "او د رسول اطاعت وکړئ ترڅو پر تاسو رحم وشي" [النور: ۵۶].

-الله جل جلاله دا هم وایي: "څوک چې د رسول اطاعت کوي نو هغه د خدای اطاعت وکړ" [النساء: ۸۰].

-نو څنګه مور کولی شو د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له سنتو څخه انکار وکړو، پداسې حال کې چې الله جل جلاله مور ته خبر راکړي چې څوک چې د رسول اطاعت کوي هغه د خدای اطاعت کړی دی؟!

-او الله جل جلاله په ډیرو آیتونو کې د هغه اطاعت او د هغه د رسول اطاعت ترمنځ اړیکه نیولې ده،

- لکه د هغه دا قول: الله جل جلاله فرمائي: "ووايه، د الله اطاعت وکړئ او د رسول اطاعت وکړئ. خو که تاسو مخ واړوئ، نو پر هغه یوازې هغه څه دي چې هغه ته سپارل شوي دي، او پر تاسو هغه څه دي چې تاسو ته سپارل شوي دي. او که تاسو د هغه اطاعت وکړئ، نو تاسو به لارښوونه ومومئ. او پر رسول یوازې روښانه خبر رسول دی." [النور: ۵۴]

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

-څوک چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) اطاعت وکړي او د هغه د سنتو پیروي وکړي هغه لارښوونه شوی ده. څوک چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) اطاعت ونه کړي او د هغه سنت رد کړي هغه گمراه شوی شوی دی.

-الله جل جلاله فرمائي: "او څوک چې د خدای او د هغه د رسول اطاعت وکړي هغه یقینا لویه بریا ترلاسه کړه" (الاحزاب: ۷۱).

-علم او ووی لې دي: د الله جل جلاله اطاعت د هغه د کتاب پیروي ده، او د رسول (صلی الله علیه وسلم) اطاعت د هغه د سنتو پیروي ده.

یوه شېبه او د هغې ځواب:

-ځینې هغه کسان چې د قبر له عذاب او نعمت څخه انکار کوي د ثبوت په توګه د الله جل جلاله دا خبرې یادوي: "دوی وویل: 'افسوس! چا مور له خوب څخه راپورته کړلو؟'" (یاسین: ۵۲).

-دا د دوی د ناپوهۍ او ناوړه ارادې څخه سرچینه اخلي، او د خلکو د لالچ او گمراه کولو لپاره د مهمو آیتونو سره د دوی د عمل ثبوت دی. عالمانو د دې شېبې ځوابونه ورکړي چې:

• د مړو قبرونه د دوی د آرام ځایونه دي، حتی که دوی ته عذاب هم ورکول کيږي. دوی به هلته یا په نعمت یا عذاب کې پراته وي. دا پدې معنی ندي چې دوی ویده دي، د نعمت یا عذاب څخه بې خبره دي. دا لومړی ځواب دی.

• ځینو عالمانو وویل: دا یوه استعاره او تمثیل دی؛ پدې معنی چې د دوی قبرونه د خوب د ځایونو سره پرتله شوي دي ځکه چې دوی د خوب په حالت کې دي، حتی که دوی په حقیقت کې خوب نه کوي. دا دوهم ځواب دی.

• ځینو عالمانو وویل: د لومړي صور له غبر وروسته، نعمت او عذاب په منځني ډګر کې ودریږي. بیا، کله چې دوهم ځل صور ووهل شي، روحونه بیرته خپلو بدنونو ته راستنېږي. کافران به د اوږده خوب وروسته ووايي، "افسوس زموږ لپاره! چا مور له خپلو بسترونو څخه راپورته کړلو؟" [یاسین: ۵۲]. دا درېم ځواب دی.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

• ځينو علماوو ويلي: كله چې كافران دوزخ او په هغه کې د مختلفو ډولونو عذابونو تجربه كوي، هغه عذاب چې دوی ته په قبر کې ورکول کېږي د دوی د عذاب سره به پرتله شي، لکه خوب. دا څلورم ځواب دی.

- ځينو علماوو ويلي: دا اړینه نه ده چې د قبر عذاب به د قیامت تر ورځې پورې دوام وکړي. په منځني وخت کې د عذاب دوام یا بندول د الله جل جلاله پورې اړه لري، او هغه تر ټولو عادل قاضي دی. که هغه وغواړي، هغه به دوی ته په دوامداره توګه عذاب ورکړي، او که هغه وغواړي، هغه به عذاب ته دوام ورنکړي. دا پنځم ځواب دی.

- نو ای مسلمانانو، په هغو کسانو ځان خبر کړئ چې غواړي ستاسو د پیغمبر په سنتو شک وکړي، او څوک چې ستاسو د گمراه کولو لپاره مهم آیتونه او حدیثونه لټوي. که تاسو داسې څوک وویئ چې دا کار کوي، نو پوه شئ چې هغه د هغو کسانو څخه دی چې الله جل جلاله یې په اړه ويلي دي:

"هغه هغه څوک دی چې تاسو ته یې کتاب نازل کړی دی، [ای محمده]، په هغه کې داسې آیتونه دي چې په بشپړ ډول روښانه دي - دا د کتاب اساس دی - او نور هغه چې غیر مشخص دي. مگر هغه کسان چې په زړونو کې یې کبروالی دی، دوی د هغه غیر مشخص تعقیبوي، د اختلاف په لټه کې دي او د هغه تفسیر غواړي. مگر د هغه تفسیر پرته له خدای او ثابت څخه بل څوک نه پوهیږي." د پوهې په اړه، دوی وايي، "مور په دې باور لرو. دا ټول زموږ د رب له لوري دي." او هیڅوک به د عقل لرونکو پرته یاد نه کړي. "زموږ ربه، زموږ زړونه وروسته له دې چې تاسو موږ ته لارښوونه وکړه، مه منحرف کوئ او موږ ته له خپل لوري رحمت راکړئ. په حقیقت کې، ته ورکوونکی یې. زموږ ربه، یقیناً ته به خلک د یوې داسې ورځې لپاره راټول کړي چې هیڅ شک نشته. په حقیقت کې، الله پاک خپله ژمنه نه ماتوي." (آل عمران: ۷-۹)

- ای الله، موږ ستا څخه د دوزخ له عذاب، د قبر له عذاب، د ژوند او مرګ له فتنو او د دجال له فتنو څخه پناه غواړو. ^{۶۴}

^{۶۴} - شبکه الالوکه د ډاکټر سعد بن عبدالله الحمید تر څارنې لاندې د قرآن کریم ۱۲ دلیلونه دي چې د قبر عذاب او نعمت ثابتوي ډاکټر محمد بن علي بن جمیل المطاري، د اضافه کولو نېټه: ۲۰۱۷/۲/۱۲ ع - ۱۶/۵/۱۴۳۸ هجري.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

بریم فصل : د قبر لومړۍ شپه ؟

د پند خبرې :

الف - ستا د کور دوې شپې دي:

۱. یوه شپه: ته له خپلې کورنۍ، اولادونو سره ناست یې، خوشحاله، روغ، خاندي او

لوېې کوئ.

۲. بله شپه: همدا ته، همدا بدن، خواوس په کفن کې یې، قبر ته وړل کېږي.

هلته به ته یواځې یې، نه به کور وي، نه به بنځه، نه به اولاد. یوازې ستا عمل به درسره
وی.

الله جل جلاله فرمایي: **ثُمَّ رُدُّوْا اِلَى اللّٰهِ مَوْلَاَهُمُ الْحَقِّۙۚ اَلَا لَهٗ الْحُكْمُۙ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَا۟سِبِیۡنَ .**

٦٥

ژباړه: بیا به هغوی د الله، خپل ریښتیني مالک (او پالونکي) طرف ته ور وگرځول شي، خبر
اوسئ! حکم (او پرېکړه) یوازې د ده ده، او هغه تر ټولو ژر حساب کوونکی دی.

ب - زموږ د پند لپاره:

- "ای وروره، د قبر د لومړۍ شپې لپاره دې څه تیاري کړې ده؟"

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

- قبر یا خود جنت له باغونو یو باغ دی، یا د دوزخ له کندو یوه کنده ده.^{۶۶}

یادونه: معنی دا چې د انسان قبر به یا د نعمتونو ډک وي (که نیک عملونه ولري)، یا به د عذاب ځای وي (که بد عملونه وکړي). دا حدیث د انسان د اعمالو پراهمیت او د مرگ وروسته ژوند ته اشاره کوي.

عبدالله بن بحیر رحمه الله وایي چې ده له هانی، د عثمان رضی الله عنه آزاد شوي مړي، نه اورېدلي، هغه ویل: کله به چې عثمان رضی الله عنه د یو قبر ترڅنگ ودرېد، نو دومره به یې ژړل چې ږیره به یې لنده شوه. چا ورته وویل: ته جنت او دوزخ یادوي، خو نه ژاړې، خو کله چې قبر وینې نو ژاړې؟ نو عثمان رضی الله عنه وویل: ما ته رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: قبر د آخرت د استوګنې لومړی تمځای دی، که څوک ترې خلاص شو، نو نور مراحل به پرې اسانه وي، او که ترې خلاص نه شو، نو نور به پرې لا سخت وي".

او رسول الله صلی الله علیه وسلم دا هم فرمایلي: ما هبڅ منظر نه دی لیدلی چې له قبر نه دې ډېر وپروونکی وي".^{۶۷}

^{۶۶} - القبرُ إما روضةٌ من رياضِ الجنة، أو حفرةٌ من حفرةِ النارِ». (رواه الترمذي وأحمد، وغيرهما).

^{۶۷} - ۲۳۰۸- حدثني عبد الله بن بحير، أنه سمع هاننا، مولى عثمان قال: كان عثمان. إذا وقف على قبر بكي حتى يبيل لحيته، فقيل له: تذكر الجنة والنار فلا تبكي وتبكي من هذا؟ فقال: إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إن القبر أول منزل من منازل الآخرة، فإن نجا منه فما بعده أيسر منه، وإن لم ينج منه فما بعده أشد منه» قال: وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «ما رأيت منظرا قط إلا والقبر أفضح منه» هذا حديث حسن غريب لا نعرفه إلا من حديث هشام بن يوسف "أخرجه الترمذي باب الزهد (حديث نمبر: ۲۳۰۸) .

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

دقبر نیول :

-کله چې مری په قبر کې کېښوول شي، دوه ملائکې به ورته راځي، تور رنگې به وي او سترگې به یې شني وي، یوې ته "منکر" ویل کېږي، او بلې ته "نکیر". دوی دواړه به مري ته وایي: ته د دې سړي (یعني محمد صلی الله علیه وسلم) په اړه څه وایي؟"

---نوکه مری مومن وي، وبه وایي:

"هغه د الله بنده او د الله رسول دی، زه گواهي ورکوم چې هېڅ معبود نشته مگر الله، او محمد د هغه بنده او رسول دی".

ملائکې به ورته وایي: مور ته معلوم و چې ته به همدا خبره کوې". بیا به قبر کې ورته اويا گزه په اويا گزو پراخ کېږي، (۷۰ ضرب ۷۰ مساوی ۴۹۰۰ گزه) او هلته به رڼا ورته پیدا شي. بیا به ورته وویل شي: ویده شه!" مری به وایي: زه خو غواړم بیرته خپل کور ته لاړ شم او خپلوانو ته دا حال ووايم". ملائکې ورته وایي: ویده شه، لکه د هغه نوی ناوې زوم چې یواځې د ده د خوښې خلک یې راوینښولای شي". نو همداسې به آرام ویده وي، ترڅو چې الله هغه له خپل ځایه بېرته راوینښ کړي.

--او که مری منافق وي (یعني داخلي کافر، ریاکار)، نو به وایي: ما خلک ولیدل چې یوه خبره یې کوله، نو ما هم همغه خبره وکړه، زه (په حقیقت کې) نه پوهېدم". نو ملائکې ورته وایي: مور ته معلوم و چې ته به همداسې وایي". بیا به ووايي: اې ځمکې! پرې راتوله شه!" نو ځمکه به پرې داسې راتوله شي، چې د هغه د بدن هېوکي به یوله بله تاو شي. او همداسې به تل په عذاب کې وي، ترڅو چې الله هغه بېرته راوینښ کړي.^{۶۸}

^{۶۸} - إذا فُيِّرَ الْمَيِّتُ - أَوْ قَالَ: أَحَدُكُمْ - أَتَاهُ مَلَكَانِ أَسْوَدَانِ أَرْقَانِ، يُقَالُ لِأَحَدِهِمَا الْمُنْكَرُ، وَلِلْآخَرِ النَّكِيرُ، فَيَقُولَانِ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ مَا كَانَ يَقُولُ: هُوَ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، فَيَقُولَانِ: قَدْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُولُ هَذَا، ثُمَّ يُفْسَحُ لَهُ فِي قَبْرِهِ سَبْعُونَ ذِرَاعًا فِي سَبْعِينَ، ثُمَّ يُنَوَّرُ لَهُ فِيهِ، ثُمَّ

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

د قبر د عذاب ثبوت :

-د قبر عذاب او نعمت په کتاب (قرآن کریم) او نبوي مبارکو سنتو کې ثابت شوي، او امت پرې اجماع کړې؛ نو دا د تواتر له لارې مور ته را رسېدلی دی. مسلمان ته پکار دي چې پردې عقیده ولري، او د الله جل جلاله څخه د د قبر له فتني او عذابه پناه وغواړي.

په حدیث کې عبرتونه:

څوک چې په دنیا کې په رېښتیني ایمان ولاړ وي، الله تعالی به یې د قبر په ازموینه کې ثابت قدمه وساتي.

ملائکې د الله له لوري د بنده پر حال یو اندازه علم لري.

ځای او معنایي :

-د عذاب القبر او نعيم القبر معنی دا ده چې کله انسان مړی شي، نو د هغه ژوند یوازې په دنیا نه ختمېږي؛ بلکې قبر د آخرت د منزلو له جملې دی. د قبر عذاب هغه حالت دی چې د مومن انسان لپاره د آزمویني، او د کافریا منافق لپاره د عذاب یوه مرحله وي. د قبر نعمت هغه حالت دی چې د مؤمن لپاره د آرام، ثواب اورنا په توګه وي.

يُقَالُ لَهُ: نَمْ، فَيَقُولُ: أَرْجِعْ إِلَى أَهْلِي فَأَخْبِرْهُمْ؟ فَيَقُولَانِ: نَمْ كَنُومَةِ الْعَرُوسِ الَّذِي لَا يُوقِظُهُ إِلَّا أَحَبُّ أَهْلِهِ إِلَيْهِ، حَتَّى يَبْعَثَهُ اللَّهُ مِنْ مَضْجَعِهِ ذَلِكَ، وَإِنْ كَانَ مُنَافِقًا قَالَ: سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ قَوْلًا فَقُلْتُ مِثْلَهُ، لَا أُدْرِي، فَيَقُولَانِ: قَدْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُولُ ذَلِكَ، فَيُقَالُ لِلأَرْضِ: النَّيْمِي عَلَيْهِ، فَتَلْتَنِيْمُ عَلَيْهِ؛ فَتَخْتَلِفُ أَضْلَاعُهُ، فَلَا يَزَالُ فِيهَا مُعَذَّبًا حَتَّى يَبْعَثَهُ اللَّهُ مِنْ مَضْجَعِهِ ذَلِكَ. دغه موضوع په تفصیل سره په دوهم فصل (وحشتونو) کې تیر شوی . هلته یې وګورئ .
الراوي: أبو هريرة | المحدث: الألباني | المصدر: صحيح الترغيب | الصفحة أو الرقم | ٣٥٦٠ : خلاصة حكم المحدث: حسن | التخریج: أخرجه الترمذي (١٠٧١) واللفظ له، والحارث في ((مسنده)) (٢٨٠)، وابن أبي عاصم في ((السنة)) (٨٦٤)

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

-لکه څنگه چې په حدیث کې راغلي: «عثمان بن عفان ... «إن القبر أول منزل من منازل الآخرة، فإن نجا منه فما بعده أيسر منه، وإن لم ينج منه فما بعده أشد منه» ... «ما رأيت منظرًا قط، إلا والقبر أفضح منه.»»

دغه مطلب د مسلمانانو د عقیدې بنسټ ګرځېدلی دی: د مړینې وروسته حالت، او د بدن او روح ترمنځ د عبور دوره (برزخ) کې د انسان حالت.

دلایلو ثبوت :

الف. د قرآن کریم په رڼا کې :

-که څه هم په قرآن کریم کې صراحتاً لفظ «عذاب القبر» سره ورته ټول روایتونه نه راځي، خو ځینې آیتونه ورباندې د استدلال وړ ګڼل کېږي. مثال : «وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ» (الطور: ٤٧) چې بعضي مفسرين یې د قبر عذاب ته حواله کړې ده .
په عربي منابعو کې ویل شوي چې دا مفاد په قرآن کې شته، ځکه چې انسان له دې نړۍ بلې مرحلې ته ځي، او د هغه په وړاندې حساب موجود دی.)

ب. د احادیثو په رڼا کې :

-ګڼ شمیر حدیثونه وارد شوي : لکه د انس بن مالک څخه روایت شوی : «إن العبد إذا وضع في قبره... أتاه ملكان... يقولان له: ما كنت تقول في هذا الرجل؟»
د أبو هريرة روایت هم شته چې د دوو ملائکو، پوښتنه ، د مومن او کافر د حالتونو ذکر کوي.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

همدارنگه، د الطّحاوي په عقائدي کتابونو کې د «تواتر الأخبار» اصطلاح کارول شوې ده چې د قبر عذاب او نعمت په باب راجع ده .

ج. د علماو اجماع او موقف :

-د عبد العزيز بن باز د فتوا په اساس، «ثبوت عذاب القبر ونعيمه» د امت اجماع گڼل شوې ده).

-علماء وايي چې که څه هم د کیفیت په برخه کې تفصيل نشته، خو دا ثابت دی چې د قبر حالت شته چې د مؤمنانو او کافرو لپاره یې بدلونونه شته^{٦٩}.

حکمتونه او اغېزې :

-داد اخرت او مړینې تر منځ پل جوړوي : کله چې انسان پوه شي چې قبر یوازې یو لنډ تمځای دی او وروسته مرحله شته، نو خپل ژوند به په هوشیاری سره تنظیموي.

د انفاق، نیک عمل او د الله جل جلاله یادولو لپاره متحرک کېږي : د مړو په حق کې صدقه، د قرآن کریم تلاوت، بڼې خبرې او دخیر کارونه کول، چې دا د مومن قبر ته رڼا ورکوي.

-د ډار او امید دواړو سرچینه ده : مومن د قبر په تړاو ډار لري، خو د الله فضل او رحمت ته امید هم لري.

-زړه نرموي او انسان ته د دنیا فانی والی په یاد راوړي، د دنیايي ژوند د تېرېدو او د آخرت د حقیقت یادونه کوي.

^{٦٩} -مرکز الإشعاع الإسلامي .

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

اختلافونه او د پوهېدو لار:

-دقبر د عذاب په شتون ټول موافق دي خو په کیفیت کې یې اختلاف شته. لکه څنگه رڼا کېږي، قبر څومره پراخېږي، دقیقاً کوم ډول عذاب دی — دا ټول خصوصیات نه دي معلوم. ۷۰

-د قرآني نصوصو تعبیر: ځینې منکرین یې د قرآن له مخې ردوي، وايي چې انکار داسې دقیق نه دي چې د قبر عذاب ثابت کړي. خو غالب مسلمانان دغه موقف ته ژمن دي چې دقبر د عذاب ثبوت باوري دی.

-تفاصيل يې مختلف دي: لکه «سبعون ذراعاً في سبعين» او «ملائكة اسودان ازرقان» ډېر روایتونه لري، خو په دې برخه کې احتیاط لازم دی.

نتیجه او عملي لارښوونې:

عقیده: مسلمان باید په یقین سره داومني چې قبر د آخرت لومړی منزل دی، او هلته د مؤمن لپاره نعمتونه شته، د کافریا منافق لپاره عذابونه.

عمل: باید د مرو لپاره دعا وکړو، صدقه وکړو، قرآن ولولو، او هڅه وکړو چې مور د هغو کسانو په صف کې واوسو چې د قبر عذاب ثابتوي.

احتیاط: په گمانونو او شهاتو کې نه ډوبېږو، او د حدیثو د تفصیلاتو په باب د پوهې لپاره مستندو علماء ته مراجعه کوو، نه په پرمختللو قیاسونو یا خیالي تشریحاتو.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

حکمت: د دې عقیدې څخه انسان باور پیدا کوي چې ژوند لنډ دی، اعمال ډېر مهم دي،

او باید د الله په لاره کې هڅې وکړو.^{۷۱}

څلورم فصل: له مرگه وروسته مرحلې:

د- مرگ وروسته مرحلې:

۱- له مرگ وروسته مرحلې کومې دي؟

دمړي د روح وتل او جنت ته يې پورته کي دل. که هغه صالح او متقی وي، د جنت دروازې د هغه لپاره خلاصیږي تر هغه چې جنت ته پورته شي. الله جل جلاله امر کوي چې هغه به په شنو مرغیو کې ځای پر ځای شي، او که نه، هغه به د تپې کچې څخه ښکته ته غورځیږي دا د روح حرکت په نوم پیژندل کیږي، له اسمان څخه پورته کیدو یا د تپې کچې څخه ښکته کیدو څخه، د هغې د مالک په حالت پورې اړه لري.

هو، دا حدیث د مؤمن د روح د اخیستو او پورته کېدو په اړه دی، اوزه یې درته په ساده او روانه پښتو کې داسې بیانوم:

کله چې یو مؤمن بنده د مرگ په حالت کې وي، یعنې له دې دنیا څخه آخرت ته د تلو وخت یې راوړسي،

نو د رحمت فرښتې راځي، د دوی مخونه د لمر په شان روښانه وي.

دوی له ځان سره د جنت له خوشبویو او کفنونو یو کفن راوړي، او د مړي مخې ته دومره

ناست وي چې سترگې یې ویني.

^{۷۱} -، اول ليلة القبر د استاد عائض القرني له بیان څخه اخیستل شوی.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

بیا د مرگ فرشته (ملک الموت) راځي، د مړي د سر خواته کښېني او وايي:

“اي پاکه روحه! د الله د بخښني او د هغه د رضا لپاره راووخه.”

نود مؤمن روح ډېر په نرموالي سره وځي،

لکه څنگه چې د لوبني له خولې اوبه څاڅي.

فرښتې دا روح نيسي، او په هماغه شېبه کې يې په خوشبوی کفن کې نغاړي.

له دې روح نه د مشک په شان ډېر خوږ بوی خپرېږي، تردې چې د ځمکې پرمخ بل داسې بوی نه وي.

کله چې دا روح د آسمان په لور پورته کېږي،

نور ځای چې د نورو فرښتو ډلې ورسره مخ شي،

هغوی پوښتنه کوي:

“دا څومره ښه روح دی؟ دا د چا دی؟”

نورې فرښتې ورته وايي:

“دا د فلاني زوی فلاني دی”

او هغه ته په هماغه ښه نومونو یادوي چې په دنیا کې به ورته ویل کېدل.

وروسته دا روح تر لومړي آسمان پورې رسېږي، د خدای له اجازې سره، او دروازې ورته خلاصېږي.

خدای (ج) دا روح خپل حضور ته پورته کوي.

که دا بنده د نیکمرغی او ایمان له خلکو څخه وي، نو الله فرښتو ته امر کوي:

“د دې روح ځای په جنت کې وښئ.”

نود جنت ځای به ورته وښودل شي، او بیا دا روح بیرته رابښکته شي.

فرښتې دا روح د مړي د بدن او کفن تر منځ ځای پر ځای کوي — خودا هغه پخوانی

ژوندی اړیکه نه ده، بلکې د قبر له پاره ځانگړې اړیکه ده.

کله چې مړی د خلکو له خوا غسل او کفن شي،

او بیا يې قبر ته یوسي،

هغه د خلکو خبرې اوري، چې څوک ښه خبره کوي او څوک بد.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

کله چې هغه په قبر کې کېښودل شي او خاوره پرې واچول شي،
روح یې بیا بدن ته راځي،

او هلته دوه فریښتي - منکر او نکیر - راځي او د ایمان، رب، دین، او رسول په اړه یې
پوښتنې کوي.

دا حدیث موږ ته دا ښيي چې د مؤمن روح د مرگ په وخت کې په ډېر عزت، آرامۍ او
خوشبویۍ سره له بدن څخه اخیستل کېږي،
او الله جل جلاله د هغه لپاره د جنت مقام تیاروي.

-د روح له وتلو سره، د هغه کس وروستی ورځ - چې روح یې له بدن څخه وتلی دی - پیل
شوې ده. د قیامت او د راتولیدو ورځ به د ټولو خلکو لپاره په ورته وخت کې وي. د هر انسان
لپاره وروستی ورځ د مرگ د پیل له شیبې، د مرگ د سختیو له شیبو، او له دې نړۍ څخه
د وتلو او د آخرت ته د رسیدو له شیبې څخه پیل کېږي. له همدې امله، علماء وايي: "څوک
چې مړ شوی، د هغه قیامت پیل شوی دی." دا ده، د دې نړۍ ځای د هغه لپاره پای ته
رسیدلی او د آخرت په لاره کې د هغه سفر پیل شوی دی.

- د برزخ نړۍ الله جل جلاله-- په خپل سپېڅلي کتاب کې د برزخ نړۍ یادونه کړې، فرمایي:
(او د دوی تر شا تر هغه ورځې پورې یو خنډ دی چې دوی به بیا راژوندي شي)، او د طبري په
تفسیر کې د برزخ څو تعریفونه ذکر شوي، په شمول: دا هغه څه دي چې له مرگ وروسته
راځي، یا هغه څه چې د مرگ او بیا راژوندي کیدو ترمنځ راځي، یا دا د مړو او دې نړۍ ته د
بیرته راستنیدو ترمنځ پرده ده، او دا د دې نړۍ او آخرت ترمنځ ده.

-نور دا د مرگ او دې نړۍ ته د بیرته راستنیدو ترمنځ د خنډ په توګه تعریف کړې، او عطا
الخراساني دا د هغه دورې په توګه تعریف کړې چې د دې نړۍ او آخرت ترمنځ ده.

-د پورته ذکر شویو ټولو تعریفونو څخه دا نتیجه اخیستل کیدی شي چې برزخ د دوو شیانو
ترمنځ جلا کوونکی دی، هغه د کثافاتو، مادي بدنونو نړۍ او د تجریدي روحونو نړۍ ترمنځ
جلا کول، یعنی د دې نړۍ او آخرت ترمنځ.

-دا د یادونې وړ ده چې د استمس کلمه د مرگ وروسته د ژوند لومړۍ حالت ګڼل کېږي -
یعنی د روح له بدن څخه جلا کیدل. د استمس کلمه د قبر سره مترادفه نه ده، ځکه چې
استمس د قبر په پرتله ډیر عام دی. حتی د هغه چا جسد چې سوځول شوی یا ډوب شوی

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

او په ځنگل کې د نهنگانو یا وحشي ځناورو لخوا خوړل شوی و، لاهم د استمس په نړۍ کې دی، حتی که بدن بنخ شوی نه وي.

قبر د هغه تنگ سوري په توګه تعريف شوی چې يو څوک پکې د هغه روح له بدن څخه د وتلو وروسته ځای پر ځای کېږي، او په هغه کې هيڅ ملګری، ملګری یا ملګری نشته، پرته له دې چې د هغه د نیکو اعمالو څخه؛ دوی د هغه ملګری، ملګری، ملګری او د هغه د یوازیتوب څخه خلاصونکی دی. قبر د قوي او ضعيف، شتمن او غريب، شريف او عاجزانو ګډ برخليک دی. دا یا د جنت د باغونو باغ دی، یا د دوزخ د کندو کنده ده. دا ټول د هغه کس د کړنو او هغه څه لخوا ټاکل کېږي چې هغه یې په دې دنیاوي ژوند کې د خپل شتون پرمهال وړاندې کړی دی.

وروسته له هغه چې سړی په قبر کې کېښودل شي، د دوو فرښتو، منکر او نکیر لخوا ترې پوښتنه کېږي. لکه څنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "کله چې یو بنده په قبر کې کېښودل شي، او ملګري یې مخ وړوي او لاړ شي، ترڅو هغه د خپلو بوتانو غږ واورې، دوه فرښتې ورته راځي او هغه ته کېښوي. دوی ورته وايي: 'تا د دې سړي محمد صلی الله علیه وسلم په اړه څه وویل؟' هغه وايي: 'زه شاهدي ورکوم چې هغه د الله بنده او رسول دی.' ویل کېږي: 'په دوزخ کې خپل ځای ته وګوره. الله تعالی دا ستا لپاره په جنت کې ځای سره بدل کړی دی.' رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایلي: بیا به هغه دواړه وويني، او د کافر - یا منافق په اړه به ووايي: زه نه پوهېږم، زه هغه څه وایم چې خلک یې وایي، او ویل کېږي: ته نه پوهیدې او نه یې تعقیب کړې، بیا به یې د غوړونو ترمنځ د اوسپنې په هامر وهل کېږي، او هغه به یوه چيغه وهي چې د هغه نږدې هرڅوک به یې اوري پرته له دوو درنو بارونو څخه.

- کله چې انسان مړ شي او قبر ته کېښودل شي،

نو دوه فرښتې راځي — منکر او نکیر نومېږي.

دوی مړي ته ناست شي او د هغه څخه درې مهمې پوښتنې کوي:

۱. ستا رب څوک دی؟

۲. ستا دین څه دی؟

۳. دا سړی څوک دی؟ (يعني محمد ﷺ)

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

که څوک مؤمن وي او په دنیا کې یې ایمان درلود،
نوپه ډېره آرامۍ سره به ځواب وایي:

“زما رب الله دی،

زما دین اسلام دی،

او دا محمد ﷺ د الله رسول دی.”

نوفریښتي به ورته ووايي:

“ته په حق وې، آرام وکړه.”

او د جنت دروازې به ورته خلاصې شي.

خو که څوک بې دینه یا منافق وي،

او په دنیا کې یې د دین خبرې نه وې منلې،

نوبه ونه شي کولای چې ځواب ورکړي،

او وې وایي: “زه نه پوهېږم، ما د خلکو خبره اورېدله او هماغه مې ویل.”

نو د قبر عذاب به پرې پیل شي.

په لنډه توګه،

په قبر کې به درې پوښتي کېږي:

د الله په اړه، د دین په اړه، او د محمد ﷺ په اړه.

دا درې پوښتي د انسان د ایمان اصل معلوموي.

-علماء په دې متفق دي چې پوښتنه په قبر کې کېږي، او دا د دوو فرښتو لخوا ترسره کېږي:

منکر او نکیر، او دا چې دوی فرښتي دي مګر د نورو فرښتو د تخلیق په څیر ندي؛ ځکه چې

دوی د دې هدف لپاره پیدا شوي دي. سنت هم په مکرر ډول راپور ورکړی چې پوښتنه په

قبر کې کېږي، په شمول د انس بن مالک - رضی الله عنه - حدیث چې پورته ذکر شوی، او د

دریو پوښتنو د ځواب پر اساس، د شخص برخلیک ټاکل کېږي؛ یا هغه سم ځواب ته

لارښوونه کېږي او په جنت کې خپل ځای گوري، که نه نو هغه په دوزخ کې خپل ځای گوري

که هغه سم ځواب ته لارښوونه ونشي، او سم ځواب ته لارښوونه د دې دنیاوي ژوند کې د

انسان د کړنو پر اساس ده.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

-قیامت او له قبرونو څخه راپورته کیدل د قیامت ورځ د قیامت سره پیل کېږي، کوم چې د انسان د روح او بدن سره بیرته راستنیدل دي، په هغه شکل کې چې هغه په دې دنیاوي ژوند کې و وروسته له هغه چې د هغه بدن ټوټه ټوټه شي او په بشپړ ډول هیڅ نه شي، او هیڅ څوک د دې بل مخلوق د پیژندلو وړتیا نلري، ځکه چې دا د لومړي مخلوق څخه په بشپړ ډول توپیر لري. شریعت د قیامت او د خدای د وړتیا ډیری شواهد وړاندې کړي دي - پاک دی هغه - د لومړي اصل او لومړي مخلوق د شواهدو له لارې دا کار وکړي: (مور ستاسو په مینځ کې مرگ مقرر کړی دی، او مور باید له منځه لاړ نه شو. * دا چې مور ستاسو په څیر نورو سره ستاسو ځای ونیسو او تاسو په هغه څه کې پیدا کړو چې تاسو نه پوهیږئ. * او تاسو یقیناً لومړی مخلوق پیژندلی دی، نو ولې تاسو په یاد نه لری؟)

-او قیامت به هغه وخت راشي کله چې خدای - پاک دی هغه - وغواړي؛ بیا به خلک له خپلو قبرونو څخه لوڅ او لوڅ راوځي، او دوی به هغه ځای ته بوتل شي چې دوی ټول به حساب شي، او هر سړی به د هغه عملونو پراساس خپل عادلانه اجر ترلاسه کړي چې هغه یې کړی دی. په قرآن کریم کې ډېر آیتونه شته چې له قبرونو څخه د بیا راژوندي کیدو او د مړو د بیا راژوندي کیدو ټینګار کوي. الله جل جلاله فرمایي: "دا ځکه چې خدای حق دی، او هغه مړو ته ژوند ورکوي، او هغه په هرڅه قدرت لري. او ځکه چې قیامت راتلونکی دی، په دې کې هیڅ شک نشته، او ځکه چې خدای به هغه کسان چې په قبرونو کې دي راژوندي کړي."

-د قیامت په اړه؛ په ژبني لحاظ، د "نوشور" خپریدو او پراخیدو معنی لري. په تخنیکي لحاظ، دا د قیامت معنی لري، کوم چې د خلکو له خپلو قبرونو څخه هغه ځای ته لېږدول دي چې دوی ته به قضاوت او اجر ورکړل شي. د ژبني او تخنیکي معنی ترمنځ اړیکه د پام وړ ده؛ دواړه د مړو د قبرونو څخه د بیا ژوندي کولو معنی په گوته کوي، کوم چې د خدای په کلام کې معنی لري په دې مبارک آیت کې: (بیا، کله چې هغه وغواړي، هغه به بیا راژوندي کړي)، هو، دا د رسول الله ﷺ دعا ده چې د خوب نه د پاڅېدو په وخت به یې ویله:.

"پاک دی الله! هغه مور ته ژوند راکړ وروسته له دې چې مور یې مړه کړي وو (یعنې ویده شوي وو)، او بېرته راژوندي کېدل هم د ده لور ته دي".

یعنې:

کله چې مور ویده کېږي، دا د یوې کوچنۍ مړینې په شان ده، او کله چې بېرته راویښېږي، دا

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

د الله له لورې یو نوی ژوند دی.

نودا دعا د شکر او د الله د یاد لپاره ده. ۷۲

د هغو آیتونو څخه چې خدای پاک د قیامت او د مرو د بیا راژوندي کیدو د ثابتولو لپاره راغلي یې چې دا روښانه ده چې دا ثبوتونو په اصل کې عقلي تشبیهات درلودل، لکه د لومړیتوب تشبیه، د مثال تشبیه، د مشاهدې شواهد، او نور. که څه هم قیامت د غیب موضوع ده او د حواسو نه، د هغې شواهد عقلي دي، او دا شواهد د ټولو خلکو لپاره د دلیل د رامینځته کولو لپاره متنوع شوي دي.

ځکه چې د مرو بیا راژوندي کول ډیر، سم قانوني شواهد لري، دا د هغو مسلو څخه گڼل کیږي چې یو مسلمان باید پرې باور ولري. د قیامت سره د دنیاوي ژوند د بشپړولو اړتیا احساس د سالمو ذهنونو لپاره یوه طبیعي موضوع ده.

قیامت یو له هغو مسلو څخه دی چې ټولو ملتونو یې په اړه خبرې کړې دي، او یو له هغو مسلو څخه دی چې د خلکو لوی اکثریت پرې باور لري، پرته له دې چې د دوی عقیدې او د قیامت او د هغې مرحلو په اړه مختلف نظرونه ولري. د دې منکرین تقریباً یو کوچنی اقلیت دی، ځکه چې دا د انساني طبیعت سره مخالف دی، کوم چې باور لري چې باید قیامت او حساب ورکول وي، او دا چې مور د بې معنی او بې گټې لپاره نه یو پیدا شوي. د یادونې وړ ده چې اسلام یوازینی دین دی چې د قیامت، حساب ورکولو او قیامت پورې اړوند مسلې یې د قرآن او سنت د مختلفو قانوني متنونو له لارې په دقیقه توګه په داسې ډول تشریح کړې دي چې له ابهام او ګډوډۍ څخه پاک وي. ۷۳

۷۲- "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا، وَإِلَيْهِ النُّشُورُ". بخاري او مسلم)

۷۳- د دې موضوع په اړه لاندې منابع وګورئ: ↑ ناصر العقل، شرح فصل من فتوى ابن تيمية في توحيد الربوبية، ص ۹، ج ۱۰. مطابق.

↑ عطية سالم، شرح بلوغ المرام، ص ۱۶، ج ۱۱۳. مطابق.

↑ الألباني في صحيح الجامع عن البراء بن عازب، رقم: ۱۶۷۶، صحيح.

↑ محمد خليفة، حياة البرزخ من الموت إلى القيامة، مصر: دار الاعتصام، ص ۲۰-۲۵. ممثل.

↑ عطية سليم، تفسير الأربعين حديثاً النبوية، ص ۳، ج ۹. ممثل.

↑ أبو جعفر الطبري (۲۰۰۱)، تفسير الطبري، (الطبعة الأولى)، المملكة العربية السعودية: دار الهجرة، ص ۱۰۹-۱۱۱، ج ۱۷.

↑ محمد عويد، فصائل الخطاب في الزهد والرفاق والأدب، ص ۲۰۸، ج ۲. ممثل.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

خاتمه:

- د انسان د ژوند او مرگ ترمنځ اړیکه یوازې د بدن په پاتې کېدو یا نشتوالي پورې محدوده نه ده، بلکې د روح، اعمالو، او د الله جل جلاله په وړاندې د مسئولیت سره مستقیم تړاو لري. د جنازې مراسم، د مړي غسل، کفن او ښخول، د اسلامي شریعت له مخې نه یوازې د مړي احترام تضمینوي، بلکې د ژوند کولو د سمون، د ټولنیز نظم ساتلو، او د اخلاقي او روحاني تربیې لپاره هم مهم دي.

- د قبر د عذاب او وحشتونو ذکر مور ته یادونه کوي چې د گناهونو او نافرمانۍ عملونه یوازې د دې نړۍ لپاره ستونزې نه پیدا کوي، بلکې د انسان د اخروي ژوند لپاره هم خطرناک دي. په دې لار کې دروغ، غلا، سود خوړل، د قرآن او لمونځ ترکول، او نورو گناهونو ته د نه پاملرنې خطرات واضح شوي دي. د دوه فرستو پوښتنې د دې لپاره دي چې انسان خپل ایمان، خپله عقیده، او خپل اخلاقي ارزښتونه وڅېړي او د هر عمل پایله درک کړي.

- د مرگ وروسته مرحلې، د روح حالت، د برزخ ژوند، او د آخرت د بریا لپاره لارښوونې مور ته دا درس راکوي چې هر مسلمان باید د خپل ژوند په هره شېبه کې د الله جل جلاله رضا په نظر کې ولري، د گناهونو څخه ډډه وکړي، او د نیکو اعمالو لپاره هڅه وکړي. د انسان د

↑ الشریف الجرجاني (۱۹۸۳)، *التعريفات*، (الطبعة الأولى)، لبنان: دار الکتب العلمیة، ص ۴۵. ممثل.

↑ عطیة سلیم، *تفسیر الأربعین حديثاً النبویة*، ص ۳، ج ۹. مطابق.

↑ محمد خلیفة، *حياة البرزخ من الموت إلى القيامة*، المملكة العربية السعودية: دار الاعتصام، ص ۱۰۴. مطابق.

↑ *صحیح البخاري* عن أنس بن مالك، رقم: ۱۳۳۸. صحیح.

↑ المتقي الهندي (۱۹۸۱)، *کنز العمال*، (الطبعة الخامسة)، لبنان: مؤسسة الرسالة، ص ۶۲۶، ج ۱۵. مطابق.

↑ عبد المحسن العباد، *شرح سنن أبي داود للعباد*، ص ۶، ج ۲۵۵. مطابق.

↑ عطیة سالم، *تفسیر الأربعین النوویة*، ص ۴، ج ۹. مطابق.

↑ سید سابق، *العقائد الإسلامية*، لبنان: دار الکتب العربي، ص ۲۶۹. مطابق.

↑ مجموعة من المؤلفين، *موسوعة العقيدة - الدرر السنية*، ص ۳۰۶، ج ۴. مفسر.

↑ رواه البخاري في *صحیحه* عن حذيفة بن اليمان، رقم: ۶۳۲۴. صحیح.

↑ مجموعة من المؤلفين (۱۴۳۳هـ)، *موسوعة العقيدة - الدرر السنية*، المملكة العربية السعودية: موقع الدرر السنية،

ص ۳۰۸، ج ۴. مطابق.

↑ محمد عبد الغفار، *شرح أصول عقيدة أهل السنة*، ص ۱، ج ۵۲. مطابق.

↑ ناصر العقل، *شرح الطحاوية*، ص ۲، ج ۸۶. مطابق.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

اخلاقي او روحاني پرمختګ لپاره د مرګ یادونه او د قبر حقایق د پیاوړي وسیلې په توګه وکار وي.

-په پایله کې، دا کتاب د مسلمانانو لپاره نه یوازې یو علمي او فقهوي لارښود دی، بلکې یو روحاني یادښت هم دی، چې د مادي ژوند له خنډونو لرې، د اخروي ژوند لپاره د تیاري هڅونه کوي. د اسلامي تعلیماتو په رڼا کې دا پوهه لوستونکي ته دا توانايي ورکوي چې خپل ژوند د الله جل جلاله په رضا سره عادلانه او پرفضیلتونو ډک کړي، ترڅو د قیامت په ورځ د خوشحالی او نجات برخه شي.

-اللهم اجعل لنا قبورنا روضة من رياض الجنة، ووقفنا للعمل الصالح، وثبتنا عند السؤال، ولا تحرمنا لذة النظر إلى وجهك الكريم. اللهم ارزقنا الثبات في القبر، والنور فيه، والنجاة من عذابه، والجنة ورضاك. القبر أول منازل الآخرة، فمن نجي منه فهو سعيد. اللهم اختم لنا بالحسنى وزدنا فيها بركة. وصلوا وسلموا على النبي المصطفى ﷺ.

وعلى آله وصحابه ومن تبعهم باحسان الى يوم الدين.

محمد بشير مدني ستاسو د دعاگانو په هیله

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

د منابعو فهرس

۱. التعريفات - الشريف الجرجاني، لبنان: دار الكتب العلمية، الطبعة الأولى، ۱۹۸۳ م، ص ۴۵.
۲. تفسير الأربعين النووية - المؤلف : عطية بن محمد سالم (المتوفى : ۱۴۲۰ هـ) مصدر الكتاب : دروس صوتية قام بتفريغها موقع الشبكة الإسلامية <http://www.islamweb.net>
۳. تفسير الطبري - أبو جعفر الطبري، المملكة العربية السعودية: دار الهجرة، الطبعة الأولى، ۲۰۰۱ م،
۴. حياة البرزخ من الموت إلى القيامة - محمد خليفة، مصر: دار الاعتصام،
۵. درر السنية (موقع) - مجموعة من المؤلفين، السعودية،
۶. دمري احكام د ځنکندن څخه تر دفن پورې - محمد بشير مدني ليکنه .

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

٧. شرح الطحاوية المؤلف: ناصر بن عبد الكريم العلي العقل

مصدر الكتاب: دروس صوتية قام بتفريغها موقع الشبكة الإسلامية

<http://www.islamweb.net>

٨. شرح بلوغ المرام – عطية سالم، شرح بلوغ المرام

المؤلف : عطية بن محمد سالم (المتوفى : ١٤٢٠هـ)

مصدر الكتاب : دروس صوتية قام بتفريغها موقع الشبكة الإسلامية

<http://www.islamweb.net>

٩. شرح سنن أبي داود – المؤلف: عبد المحسن بن حمد بن عبد المحسن بن عبد

الله بن حمد العباد البدر مصدر الكتاب: دروس صوتية قام بتفريغها موقع

الشبكة الإسلامية

<http://www.islamweb.net>

١٠. شرح فصل من فتوى ابن تيمية في توحيد الربوبية ، المؤلف: ناصر بن عبد

الكريم العلي العقل < مصدر الكتاب: دروس صوتية قام بتفريغها موقع الشبكة

الإسلامية

<http://www.islamweb.net>

١١. صحيح البخاري – أبو عبد الله محمد بن إسماعيل البخاري، الطبعة

السلطانية، بولاق مصر، ١٣١١ هـ.

١٢. العقائد الإسلامية – سيد سابق، لبنان: دار الكتاب العربي، ص ٢٦٩.

١٣. فصل الخطاب في الزهد والرفاق والآداب – المؤلف: محمد نصر الدين محمد

عويضة عدد الأجزاء: ١٠ أعدده للشاملة: الغريب الشهري الكتاب مرقم آليا.

«د انسان د ژوند پای او د قبر حقائق»

١٤. کنز العمال – المتقي الهندي، لبنان: مؤسسة الرسالة، الطبعة الخامسة،

١٩٨١ م،

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**